

Prijs f 5,—

bomen nieuws

Themanummer 5 - september/oktober 1992

Een uitgave van de Bomenstichting

LANEN & PARKEN

Boomverzorging

Tuincreatief Aaldering

Aanleg van natuurtuinen, Boomverzorging,
Adviesbureau
Wittebrinkweg 8
7021 KL ZELHEM
08340-24356 fax: 08340-30811

Veronica van Amerongen

Boomverzorging
Postbus 15318
1001 MH AMSTERDAM
020-6380419

Boomverzorging Amsterdam

Zuiderakerwerf 12
1069 MG AMSTERDAM
020-6191115 fax: 020-6105-241

Arbor Boomverzorging

H.J.G. Slootjes
De Mors 46
7627 MB BORNERBROEK
05408-(41)730 fax: 05408-(4)1027

Arbori-Arnhem

Boomverplanting, verzorging, velling, onderzoek en advies, groeiplaatsverbetering, boomkokers, klim- en verankeringsmaterialen, inventarisatie en beheersplannen de Wiltstraat 57, 6821 CC ARNHEM
085-424223/ 06-52832036
fax: 085-436990

Beuker Groenvoorziening Hengelo B.V.

Advies, ontwerp, uitvoering en boomverzorging
Zirkoonstraat 3
7554 TT HENGEL (Ov.)
074-423319 fax: 074-435453

Boogaart Groep B.V.

Groenprojecten, Boomverzorging
Parelstraat 2
Postbus 940, 7550 AX HENGEL (Ov.)
074-43600

De Steiger 170, Postbus 50236,
1305 AE ALMERE, 03240-11454

Boomtotaalzorg

Onderzoek, Advies, Verzorging en Verplanting
van Jaarsveld/van Scherpenzeel
Overeind 42
3998 JB SCHALKWIJK
03409-1880 fax: 03409-2366

Fa. Born & Bink

Tuinaanleg/onderhoud,
Boomverzorging/tuincentrum
van Beuningstraat 22
3039 WE ROTTERDAM
010-4667954
(Capelle a/d IJssel) 010-4581366

Hans Brand Boomverzorging

Molendijk 183
3361 EM SLIEDRECHT
01840-14526

Gebr. M. en W. Bron B.V.

Aann. bedr. aanleg en onderhoud van bossen, parken en tuinen- onderhoud natuurreservaten - restauratie van bomen
Beemdstraat 16
4158 EM DEIL
03457-1644

B.S.I.. Bomenservice

H.Sneep
Postbus 79
3956 ZS LEERSUM
03430-13100

Busser

Hoogwerkersverhuur en boomonderhoud
Boomverplanting, groeiplaatsverbetering
St. Teunismolenweg 48
6534 AG NIJMEGEN
080-558367 fax: 080-541464

Copijn Utrecht Boomchirurgen B.V.

Postbus 9177
3506 GD UTRECHT
030-610908 fax: 030-612140

Heidemij Uitvoering B.V.

Bomendienst
Postbus 177
7300 AD APELDOORN
055-667722

Tuintechniek Walter van Helvoirt

Berkelseweg 10A
5056 HZ BERKEL ENSCHOT
013-332275

Landschapswerk Heyman

Uw partner, ook als het om boomverzorging gaat
Postbus 61,
8330 AB STEENWIJK
05210-14105

Hogenboom Boomverzorging

Prieelvogelweg 2
Almere - Oost
036-5384112

Kruiswijk Boomverzorging B.V.

Onderzoek en advies,
Boomverzorging, verplanting, standplaatsverbetering
Oost-Vlisterdijk 36, 2855 AD VLIST
01821-1295 fax: 01821-3053

Wim Kruyk Boomverzorging

Verzorging, verplanting, onderzoek
Inventarisatie, beheersplanning, advies
begeleidend toezicht
John Franklinstraat 41
1056 SX AMSTERDAM
020-6182985 fax: 020-6850568

Boomverzorgingsdienst Lunteren

P.Ph. van der Tas
Vijfprongweg 90
6741 JC LUNTEREN
08388-3634

Nationale Bomenbank B.V.

Onderzoek, Inventarisatie, Verzorging,
Registratie, Leveren en Verplanten van grote bomen
Postbus 37, 3360 AA SLIEDRECHT
01840-33432

Pius Floris Boomverzorging

Baardenstraat 17
5662 GD VUGHT
073-567235

Quercus Boomverzorging & Advisering

Hoogwerkersverhuur,
Groeiplaatsonderzoek en verbetering
Inventarisatie en geautomatiseerde beheerplanning.
Gediplomeerde boomverzorgers
Postbus 1232, 7801 BE EMMEN
05919-12707 fax: 05919-12390

Lou Roefs Boom en Tuinverzorging

Stalbergweg 18,
5913 BR VENLO
077-546472 (is ook fax nummer)

Vorst, v.d.

Boomverzorging en vaste plantencentrum
Vaarselstraat 48
5711 RE SOMEREN
04937-5093

De Vertakking

Inventarisatie, beheersplannen,
groeiplaatsverbetering en advisering
Mariëngaarderweg 13
9074 TL HALLUM
05183-1131

Maurits Zeinstra Boomverzorging

Beslingadijk 13
9009 XC FRIENS
05660-1024

Willem Zevenbergen Boomverzorging

van Wassenaarsheuvel 86
6862 XW OOSTERBEEK
085-334926

Boomkwekerij

Boomkwekerij Gebr. van de Berk B.V.

Postbus 130
5490 AC ST. OEDENRODE
04138-72331

Advies

HOLTLAND Dendroconsult

raadgevers in boom- en bosbeheer
Rembrandtlaan 31
3904 ZK VEENENDAAL
08385-12917

N.O.C.B. Boomtechnisch Adviesbureau

Beëdigd taxateur voor bomen
Onderzoek, advies, beheersplanning
automatisering, wetgeving, taxatie en schade expertise
Postbus 168
6930 AD WESTERVOORT
08303-17550

Omegam, Bureau Groenadvies

Onafhankelijk onderzoek en advies
H.J.E. Wenckebachweg 120
1096AR AMSTERDAM
020-5976641

Onderwijs

Agrarisch Opleidings Centrum "De groene welle"

Centrum voor Tuinbouwonderwijs
Margrietstraat 2, 8019 ZD ZWOLLE
038-216041

Agrarisch Opleidings Centrum "Groene Delta"

Lagere Agrarische School "de Groene Zoom"
Groene Zoom 400, 3315 LA DORDRECHT
078-216464

Agrarisch Opleidings Centrum Friesland

Vestiging Leeuwarden
Postbus 831, 8901 BP LEEUWARDEN
058-890290

Agrarisch Opleidings Centrum Midden-Nederland

Cursus Beheer van Bomen
Randhoeve 2
Postbus 210, 3990 GA HOUTEN
03403-77024 fax: 03403-77808

Agrarisch Opleidings Centrum Alkmaar

Streekschool Groene Sector
Drechterwaard 16, 1824 EX ALKMAAR
072-610485

Praktijkschool Arnhem

Koningsweg 35,
6816 TG ARNHEM
085-431000

In dit nummer ...

80

INLEIDING

Bomen in onze direkte woonomgeving vragen meer zorg en aandacht dan bomen in het bos. Zeker als ze volgens een speciaal ontwerp zijn geplant, bijvoorbeeld langs een weg of in een park, moeten we daar met het beheer ook rekening mee houden. In artikelen komen beheerders aan het woord, maar eerst helpt Marjan ten Cate enkele misverstanden uit de wereld.

Misverstanden	.80
Lanen en singels op Welna verbinden heden met verleden	.82
Gemeente De Bilt maakt plannen voor de toekomst	.83
Beheer van lanen en parken op buitenplaatsen	.84

87

LANEN

Het duurde enige eeuwen in onze jaartelling voordat men op het idee kwam om kilometers lang bomen langs wegen te planten. Toen dit eenmaal gebeurde, moest men zich ook gaan bezighouden met het beheer en onderhoud ervan. Zeker in deze tijd met veel tegenstrijdige belangen is dat geen eenvoudige opgave. In derhoudsaspecten uitvoerig aan bod en worden enkele praktijkvoorbeelden belicht. Tot slot geeft de Bomenstichting haar standpunt over het beheer.

Lanen en hun historie	.87
Het beheer en onderhoud van laanbeplantingen	.89
De techniek van het vervangen	.91
Voorbeelden	.94
Laanbeheer - standpunt Bomenstichting	.97

Bijlage

BOMEN & VERPLANTEN

Het verplanten van grote bomen doe je niet zo maar. Welke boomsoorten zijn geschikt, waar moet aan worden voldaan voor en geslaagde ingreep en wat moet je nog doen als de boom eenmaal staat. Het antwoord op al deze zaken vatte Huib Sneep van B.S.I. Bomenservice kort samen in de nieuwe folder in de Bomen & ... reeks.

99

STAMGASTEN

In Amsterdam heeft hij zich vele keren ingezet voor het behoud van bomen in de hoofdstad. Het W.H. Vliegenbos, een 'renovatie' Amsterdamse stijl 99

101

PARKEN

Vroeger waren parken er alleen voor de welgestelden. Het waren in feite enorme tuinen, die voor het "gewone" volk niet toegankelijk waren. Pas veel later werden parken in woonwijken aangelegd. Parkbeheerders worden geconfronteerd met het feit dat bomen in een park vaak van gelijke leeftijd zijn. Men is van mening dat er daardoor iets moet gebeuren, omdat er anders over een paar jaar geen bomen meer zouden staan.

Nederlandse parken en hun geschiedenis	.101
Op zoek naar duurzame perspectieven voor stadsparkbossen	.104
Voorbeelden	.105
Parkbeheer - standpunt Bomenstichting	.109

Van de redactie

Waarom stelden wij voor u een themanummer over lanen en parken samen? Omdat er zoveel strijd is tussen alle belanghebbenden als het gaat om het beheer van deze belangrijkste onderdelen van het openbaar groen.

Veel van onze lanen en parken dateren uit de vorige eeuw. Door natuurlijke veroudering en ongunstige menselijke invloeden beginnen individuele bomen binnen die - vaak grote - objecten af te takelen. Op dat moment gaat de beheerder nadenken over een verjongingsplan en komen omwonenden in opstand tegen het idee, dat er bomen omgezaagd gaan worden. Men bestrijdt elkaar soms tot aan de Raad van State, gewapend met wetenschappelijke, praktische, financiële en emotionele argumenten.

De redactie van Bomennieuws wilde eens op een rijtje zetten, wat er gebeurt

als een laan of park gaten begint te vertonen. Moet je zo'n laan rigoureuus verjongen (met grote of kleine bomen?) of in fasen; ga je tussenplanten en/of verzorgen of wacht je af? Hoe denken 'grote beheerders' erover, wat zijn de technieken en wat vinden omwonenden ervan? Natuurlijk wordt ook de mening van de Bomenstichting gegeven en zijn er vele voorbeelden.

Bij parken zal zelden een totale verjonging aan de orde zijn. Maar bijvoorbeeld de gedachte van de beheerder om ten behoeve van het behoud van het oorspronkelijke ontwerp ook groepen gezonde bomen om te zagen, zal sommigen aanspreken en anderen rillingen bezorgen. Ook over dit onderwerp leest u feiten en meningen, voorbeelden en onderzoeksresultaten.

Misverstanden

Marjan ten Cate-van Elsland

1 *Je mag van de Bomenstichting geen boom meer omzagen. Onzin!*

Er zijn situaties, waarin de Bomenstichting zich erg druk maakt over het behoud van bomen. Dat is vooral het geval als waardevolle jonge of oudere bomen plaats moeten maken voor nieuwe huizen, andere gebouwen, wegen of parkeerplaatsen. Dan vragen we ons af, wat in deze tijd zwaarder moet wegen. Ook als bomen "kaprijp" worden genoemd, omdat er dood hout in de kroon zit, dringen we aan op onderhoud in plaats van kappen. Een ander voorbeeld is het weghalen van bomen, omdat ze mensen overlast bezorgen (honingdauw van luizen op linde, berk, esdoorn; pluis van populieren; bladval in de herfst). Mensen ervaren die overlast soms zo ernstig, dat ze de vele nuttige functies van diezelfde bomen vergeten. Elders in dit themanummer verzetten we ons tegen het kappen van bomen, omdat ze "niet in het ontwerp passen". We vinden dat de ontwerper zich dan maar moet aanpassen. Je zaagt een gezonde boom toch niet om, omdat hij niet op de tekening staat!?

En zo kan ik nog wel even doorgaan. Maar er zijn ook situaties, waarin het omzagen van bomen normaal is. Zo zal de Bomenstichting zich nooit be-

**Een boom meer of minder,
waar maken we ons druk om.**

moeien met de *bosbouw* in Nederland, omdat de houtoogst onderdeel is van een normaal beheer. De Nederlandse bosbouw is gebaseerd op het begrip duurzaamheid, dat wil zeggen dat er jaarlijks niet méér wordt omgezaagd dan er in het bos bijgroeit. En door alleen het verkoopbare stamhout te oogsten en de rest in het bos te laten liggen zorgt de bosbouwer ervoor, dat het bos niet verarmt. Een totaal ander voorbeeld van verantwoord zagen betreft het verwijderen van 'gevaarlijke bomen'. Iedereen kent wel bomen, die volzitten met paddestoelen of waarvan de stamvoet volledig verrot is of Als zulke bomen vlak langs een weg of

bij een huis staan is het onverantwoord om ze te laten staan. Staan ze op een ongevaarlijke plek, dan kan het nuttig en boeiend zijn om ze rustig te laten staan. We hebben het al eerder gezegd: een sterfende boom is vaak een natuurmonument op zich. Verder kan het in een groep of een rij bomen nodig zijn om te *dunnen*. Jonge bomen worden vaak zo dicht bij elkaar geplant, dat ze elkaar op den duur in de weg gaan zitten. Als je ze dan laat staan, zullen ze zich allemaal slecht ontwikkelen, het worden dunne, slierterige bomen, die niet tegen een stootje kunnen. Door bijvoorbeeld om en om bomen weg te halen geef je de overblijvende bomen licht en ruimte voor een gezonde ontwikkeling. Tot slot is het *vrijstellen* van waardevolle bomen in de ogen van de Bomenstichting een volstrekt legale activiteit. Je ziet vaak in parken en tuinen, dat

1. *Soortverschillen* (eik en linde kunnen grofweg 400 jaar worden, beuk en iep 300 jaar, esdoorn en es 200 en berk en populier 100 jaar).

2. *Individuele verschillen binnen de soort*. Door verschil in erfelijke aanleg zal bijvoorbeeld de ene eik eerder doodgaan of omwaaien dan de andere. Bomen zijn onderling net zo verschillend als mensen (tenzij het om stekken of enten van één individu gaat).

3. *Uitwendige omstandigheden*. Bomen die onder uiterst gunstige en stabiele omstandigheden groeien, kunnen heel oud worden, terwijl slechte groei-voorwaarden juist voor vervroegde aftakeling zorgen. Een eik zal alleen 400 jaar worden als hij de ruimte (licht!) heeft, genoeg lucht, vocht en voedsel en genoeg doorwortelbare grond om zich diep en breed te verankeren. Als hij in een smalle

Wilhelminapark in Utrecht
foto: Frank Moens

zaailingen en restanten van de kwekerij tussen en onder de andere bomen terechtkomen. De oude en de jonge bomen gaan elkaar dan dwars zitten. De oude krijgen gaten in de kroon, waar de jonge dan agressief tussendoor schieten. De jonge bomen groeien vaak scheef door lichtgebrek. De beheerder zal dan moeten kijken, welke bomen hij voor de toekomst wil behouden en die bomen zal hij moeten vrijstellen ofwel alle storende concurrenten weghalen. Wie kiest voor het behoud van een oude boom zal zich ervan moeten verzekeren, dat deze daar nog heel lang kan blijven staan. Als een oude boom niet veel meer dan 25 jaar te leven heeft (ook als hij goed wordt onderhouden) dan kan het een goede keuze zijn om zijn vervanging in de eerstvolgende beheersronde op te nemen. Jonge bomen kunnen soms nog wel verplant worden, maar soms hebben ze zich zo onevenwichtig ontwikkeld, dat er geen redden meer aan is. Een goed beheersplan kan dit soort problemen voorkomen, dan wel oplossen.

2 Bomen die even oud zijn, gaan tegelijk dood. Onzin!

Deze uitspraak wordt vaak aangehaald om duidelijk te maken dat er in een park met bomen van één leeftijd nodig verjongd moet worden om te voorkomen, dat er anders bijvoorbeeld in 10 jaar tijd een kale vlakte zal ontstaan. Er zijn diverse redenen, waarom er meer dan 100 jaar tijd zal zitten tussen het sterven van de eerste en de laatste boom:

berm tussen een asfaltweg en een fietspad staat, waar ook nog telkens kabels en leidingen moeten worden ingegraven, dan zal hij er al uitzien als een zwakke, oude boom als hij nog geen 100 jaar "jong" is.

3 In een park moet gestreefd worden naar een evenwichtige leeftijdsopbouw. Onzin!

Zowel degenen die het oorspronkelijke ontwerp "heilig" vinden als degenen, die naar een gezond bomenbestand streven zitten fout met deze gedachte. Het ontwerp was gebaseerd op bomen van één leeftijd. Er is bij mijn weten vroeger geen ontwerper geweest, die naast het ontwerp een beheersplan meegaf, waarin stond voorgeschreven, dat bijvoorbeeld na 10 jaar één vijftiende deel van de bomen moest worden verjongd, na 20 jaar opnieuw, net zolang tot er na 150 jaar een evenwichtige leeftijdsopbouw was ontstaan (ik beseft dat dit een simpele voorstelling van zaken is). Zelfs in de bosbouw is deze gedachte de laatste jaren verlaten en laat men de bomen ouder worden. Ook voor een gezond bomenbestand is het gedwongen streven naar een strikt evenwaardige leeftijdsopbouw niet nodig, nu we in het voorgaande gezien hebben, dat de bomen van één leeftijd niet tegelijk doodgaan. Wie alleen de slechte bomen vervangt (mits de opengevallen plek tenminste licht genoeg is voor een jonge boom) krijgt op de lange duur vanzelf een natuurlijk aandoende variatie in leeftijden.

4 *Bomen in een laan moeten even oud zijn. Onzin!*

Natuurlijk denk je bij het woord laan aan hele mooie plaatjes van allemaal even oude, dikke en rechte beuken, eiken of andere bomen, die op regelmatige afstanden van elkaar staan. Maar de praktijk is meestal anders. Lanen worden om te beginnen wel zo geplant: één soort, één leeftijd, één plantafstand. Maar al snel zullen er bomen uitvallen: de ene wordt door een auto kapotgereden, de volgende moet wijken voor een uitrit, wordt ziek of valt in handen van een vandaal. Rioleringswerkzaamheden en wegreconstructies zorgen ervoor, dat de "laan" verder uiteenvalt. Sommige bomen moeten weggehaald worden, omdat ze gevaarlijk worden voor het verkeer. Wat moet je nu met zo'n laan? In het artikel "standpunt van de Bomenstichting over lanen" ga ik daar verder op in. Hier wil ik duidelijk maken, dat een laan nog steeds

een laan is, als er in de loop van zijn geschiedenis op verantwoorde wijze bomen van dezelfde soort en variëteit en op dezelfde afstand tussengeplant zijn op de opengevallen plaatsen. Een leeftijdsverschil van bijvoorbeeld 50 jaar zal eerst erg opvallen, maar op den duur zal dat verschil vervagen en na 100 jaar zie je het niet meer. Wij zijn optimistisch genoeg om te denken, dat er over 100 jaar nog lanen zullen zijn in Nederland. Wie eist, dat een laan volmaakt is, zal bij iedere uitval van wéér een boom ernstiger gefrustreerd raken en te vroeg besluiten om dan ook maar de resterende, gezonde bomen op te offeren in zijn verlangen naar volmaaktheid.

Voor de Bomenstichting is een laan nog "volmaakt" als er op regelmatige afstanden gezonde bomen van één soort staan, die samen een tunneleffect geven (of in de toekomst zullen gaan geven). En daarvoor hoeven ze heus niet even oud te zijn.

Lanen en singels op 'Welna' verbinden heden met verleden

familie Gorter, landgoed Welna

Landgoed Welna, tussen Epe en Nunspeet op de Veluwe gelegen, heeft veel loofhoutlanen en singels tussen overwegend met naalddhout begroeide percelen bos.

De grondslag voor het wegenstelsel op Welna werd in de tweede helft van de vorige eeuw gelegd door C.H.D. Buys Ballot, de natuurkundige en meteoroloog. Hem stond in de eerste jaren van zijn heide-ontginningswerkzaamheden een gedeeltelijk landbouw-, gedeeltelijk bosbedrijf voor ogen. Vandaar de eikehakhoutpercelen, later singels, om de toenmalige landbouwgronden. Enige beukenlanen zijn in die tijd door hem aangelegd, voornamelijk als toegangswegen naar de erven van de boerderijtjes en daglonerswoningen. Zijn opvolger, E.B. Baving ten Cate, introduceerde de exoten op Welna na 1890 en verfraaide het lanenstelsel: Amerikaanse-eikenlanen, berkenlanen, lanen van douglas met beuk en beukenlanen. Verfraaiing en brandpreventie speelden beide een rol. De nu zo fraaie berkensingels vinden we vooral langs de hei of tot daar waar vroeger de hei zich uitstreckte. Nu vormen deze lanen en singels een landschapelijk zeer waardevolle structuur en een ecologische verbindingsslijn temidden van het overwegende naalddhout. Van het gedeelte loofhout op Welna, 13,6% van het bosareaal, is dan ook bijna de helft in de lanen en singels te vinden.

Voor de vogels, met name de hollenbroeders, is dit oude loofhout van levensbelang. Historisch gezien, als restant van de eerste in cultuurgebrachte generatie, verbinden lanen en singels het heden met het verleden. En last but not least, speelt ook de houtproductie een rol.

In het besef van al deze waarden wordt voor Welna een lanenplan opgesteld teneinde deze multifunctionele doelstelling in praktijk te brengen. Een aantal jaren geleden konden de oudste en meest kenmerkende beukenlanen door middel van snoei en wondverzorging een grote opknapbeurt krijgen dankzij subsidie van de provincie Gelderland.

Een aantal lanen of laangedeeltes is verjongd, tegelijkertijd met de aangrenzende bospercelen. Er is telkens gekozen voor meerjarig laanplantsoen om de bomen een voorsprong te geven op de vaak sneller groeiende houtsoorten van het nieuw aangelegde bos ernaast. Ook de wildschade blijft hierdoor zoveel mogelijk beperkt.

Het wordt moeilijker wanneer een laan plotseling sterk in vitaliteit achteruitgaat, verzorging niet meer baat en er niet voldoende ruimte gemaakt kan worden voor nieuwe aanplant, vanwege het aangrenzende, nog niet kaprijpe bos. Slechts ten koste van dit aangrenzende bos zou de verjonging van de laan kunnen plaatsvinden. Om financiële redenen worden randen langs openbare wegen eerder vervangen dan gesnoeid, omdat het hout, wanneer het de oogstbare leeftijd van 80 tot 100 jaar overschrijdt, rot wordt bij de wortels. De bosgrond op Welna is slechts één tot twee boomgeneraties oud.

Het is duidelijk dat de huidige beheerder in de financiële afweging een moeilijke taak heeft. Een financiële stimulans komt van de kant van de provincie. Maar dan prefereren wij geen 50 of 75% onderhoudssubsidie, zoals tot dusver, maar 115%! Eén en ander brengt namelijk met zich mee dat de uiteindelijke houtopbrengst decennia later pas kan worden genoten. Ook subsidie ten behoeve van meerjarig plantsoen (inclusief wildschaderegeling) zou kunnen bijdragen tot een verantwoorde verjonging van lanen en singels.

Gemeente De Bilt maakt plannen voor de toekomst

Alexa Hille, Hans Los, Gemeente De Bilt

Het beheer van bomen in lanen en parken is waarschijnlijk een van de moeilijkste onderwerpen die een gemeentelijke groenafdeling kan tegenkomen. Zelfs in de vakwereld lopen de meningen hierover zéér uiteen: alleen al over de definitie van het begrip "laan" kun je uren discussiëren. In het woordenboek wordt het omschreven als "een met mooie bomen beplante weg". De volgende vraag is dan, "Wat is mooi: een laan beplant met bomen van dezelfde soort en leeftijd, bomen van verschillende leeftijden of zelfs verschillende soorten bomen?"

Voor het beheren van een laan zal eerst bepaald moeten worden wat men onder een laanbeplanting verstaat. Afhankelijk van de functie van de laan kan die definitie verschillen. Voor de gemeente De Bilt, rijkelijk voorzien van straat- en laanbomen die het groene karakter in hoge mate bepalen, is het beheersplan voor de laanbomen vijf jaar lang een punt van discussie geweest. Met name in de villa-wijk Biltoven-Noord, waar het karakter wordt bepaald door in overwegend brede bermen staande laanbomen van de eerste grootte, was een beheersplan voor de lange termijn noodzakelijk. Het merendeel van het bomenbestand in die wijk dateert uit het begin van deze eeuw. Om het groene karakter te handhaven voor de toekomst, zal er een opbouw moeten zijn van lanen in verschillende leeftijdscategorieën.

Problemen uit het verleden

In het verleden werden er nieuwe bomen geplant, daar waar een slechte of dodeboom wegviel. Veel toekomst hadden deze bomen niet als gevolg van de lichtconcurrentie van de omliggende grote bomen en de veel te kleine plantgaten. Rigoureuze verjonging door het kappen van een hele laan wekt grote weerstand op bij burgers en politiek. Over het algemeen pleiten aanwonenden vóór het behoud van de bomen, omdat deze het karakter van hun laan bepalen en daarmee ook de waarde van het huis. Maar het beheren van bomen vraagt om een lange termijnplanning. Dat is voor burgers vaak niet te overzien en in hun ogen niet belangrijk. Zoals het spreekwoord zegt, "wie dan leeft wie dan zorgt". Voor beheerders is het vaak frustrerend om voor elke boom die omgezaagd moet worden, verantwoording af te moeten leggen richting burgers

en politiek. Zeker als het gaat om bomen die uiterlijk niets mankeren maar ondergronds of binnenin slecht zijn. Het kost dan vaak veel energie en tijd om mensen ervan te overtuigen dat je niet bezig bent met kaalslag, maar met iets op te bouwen voor de toekomst.

Politiek beïnvloedt uitgangspunten beheersplan. In de eerste beheersplannen voor straat- en laanbomen van de gemeente De Bilt werd uitgegaan van verjonging. De leeftijd van de bomen werd daarbij als hard gegeven gehanteerd om het tijdstip van vervanging te bepalen. Dit voorstel kon geen genade vinden in de ogen van de politiek en kreeg al gauw de naam "kapplan", een naam die lang bleef hangen. De politiek was sterk betrokken bij de zaken rond de straat- en laanbomen en de sfeer van onduidelijkheid, onbegrip en wellicht wantrouwen heeft lang geduurd. Na vijf jaar discussie zijn de uitgangspunten voor het beheersplan gewijzigd. Een vitaliteits- en stabiliteitsonderzoek en de daaraan gekoppelde levensverwachting voor de bomen zijn de belangrijkste factoren die nu bepalend zijn voor de te nemen maatregelen. De uitgangspunten zijn meer gericht op behoud door middel van onderhoud en

Soestdijkseweg in De Bilt. Ongeveer de helft van de oudere bomen bleek in slechte of matige conditie te verkeren. Noodzakelijke vernieuwing van de riolering was aanleiding om de gelijktijdig het bomenbestand in deze laan te verjongen

foto: Frank Moens

groeiplaatsverbeterende maatregelen. Dit plan kreeg uiteindelijk, na een informatieavond, de goedkeuring van de politiek.

De praktijk

Op dit moment vindt er een verjonging plaats van het laanbomenbestand langs een gedeelte van de hoofdverkeersader van De Bilt. De bomen langs deze weg, die dwars door de gemeente van noord naar zuid loopt, vormen een laanbeplanting. Het grootste deel van de oorspronkelijke bomen dateert nog uit het begin van deze eeuw. Uit het vitaliteits- en stabiliteitsonderzoek is gebleken dat 43%

van de oudere bomen in een slechte of matige conditie verkeert en dat het inzetten van een structurele verjonging noodzakelijk is om de laanstructuur niet volledig te laten instorten.

Aanleiding voor de verjonging was de vernieuwing van de riolering in deze weg, waarbij tevens een nieuwe asfaltlaag aangebracht moest worden. Om de negatieve invloeden van deze civieltechnische maatregelen zoveel mogelijk te beperken, is er een evenwicht gezocht tussen de wenselijkheid en de uitvoerbaarheid van de te nemen maatregelen. Aan de hand van het vitaliteits- en stabiliteitsonderzoek is er een beheersadvies opgesteld. Aangezien het beleid erop gericht is om zoveel mogelijk oude bomen te behouden, zijn alleen de slechtste en enkele minder vitale bomen verwijderd. Zo krijgt de aanliggende verjonging voldoende ontwikkelingsruimte. Deze keuze houdt in dat er rekening mee gehouden moet worden dat in de komende 10-15 jaar alsnog oude bomen geroid en vervangen moeten worden, om de verjonging van de laan

te kunnen afronden en de huidige laanstructuur niet volledig verloren te laten gaan. De jonge, nieuw te planten bomen zullen royale plantgaten krijgen, voorzien van bomengrond met daarin een beluchtings- en waterdrain, zodat ze een betere toekomst hebben. Waar mogelijk worden de jonge bomen verder van de weg herplant om ze meer groeiruimte te bieden. De te handhaven bomen zullen door beluchting en toediening van meststoffen een oppepper krijgen.

Voorlichting onmisbaar

Goede voorlichting richting burgers en met name de aanwonenden is zeer belangrijk voor het slagen van het plan. Het moet voor de mensen duidelijk zijn wat de bedoeling is en waarom het moet gebeuren. Zeker als mensen zeer gehecht zijn aan de grote bomen voor hun huis komt zo'n ingreep hard aan. De tijd die hierin gestoken moet worden, verdient zich later wel weer terug als mensen zien dat al die ingrepen toch wel noodzakelijk zijn.

Beheer van lanen en parken op buitenplaatsen

Peter van Oosterhout, Heimerick Tromp - Stichting PHB

De Stichting PHB (Stichting tot behoud van Particuliere Historische Buitenplaatsen) geeft in haar beheersplannen voor de historische buitenplaatsen de hoofdlijnen aan voor het gewenste beheer. Hierbij wordt vooral uitgegaan van een drietal aspecten die de belangrijkste waarden van de verschillende buitenplaatsen bepalen: de historische ontwikkeling, de visueel-ruimtelijke en tuinarchitectonische structuur en de natuurwaarden (fase 1).

Historie

Historische buitenplaatsen hebben een rijke geschiedenis. Vanaf de stichting van hun buitenplaats hebben eigenaren hun bezit steeds veranderd en aangepast. De inrichting van parken en tuinen laat een ontwikkeling zien, die een weerspiegeling is van de houding van de mens ten opzichte van de natuur in de verschillende perioden van de geschiedenis. Hierbij is het vaak zo dat bij aanpassingen de elementen, patronen of structuren uit een vorige periode zijn bewaard. Het resultaat is dat we nu een buitenplaats kunnen opvatten als het resultaat van een aantal historische lagen dat naast en over elkaar voorkomt. Het terrein laat zich met behulp van de historische kennis lezen als een geschiedenisboek. De historische waarde van een buitenplaats wordt dan ook bepaald door de datering van verschillende elementen en het gegeven dat verschillende elementen uit verschillende periodes naast en over elkaar voorkomen. De rijkdom van de historische ontwikkeling is hiermee het eerste uitgangspunt voor het beheer, wat resulteert in een lijst van aanbevelingen voor behoud en eventueel herstel van historische elementen en structuren.

Structuren

De visueel-ruimtelijke en tuinarchitectonische structuur hangt direkt samen met de historische ontwikkeling van de buitenplaats. Zij is immers het zichtbare resultaat van hoe de mens in het verleden zijn bezit wenste in te richten als de optimale omgeving waarin men werkte en recreëerde. Het is ook de uiting van de mens met betrekking tot zijn kennis van de natuur en het gevoel daarvoor. In de loop van de geschiedenis zien we hierin een ontwikkeling die helaas vaak moeilijker aan te wijzen is dan de historische feiten. Een aantal kenmerken is echter goed te onderscheiden: de streekgebonden verschillen, de invloeden van tuinarchitecten, de vorm van het aardoppervlak, bodemkundige ondergrond, etc. kunnen goed beschreven worden. Dat gebeurt dan in termen van ruimtelijke structuren, aan de hand van begrippen als assen, zichtlijnen, patronen van paden en waterlopen en dergelijke. Zo komen we tot uitgangspunten voor het beheer van de terreinen. Er wordt een kaart getekend, waarop te zien is waar de verschillende elementen zich bevinden. Daarnaast worden de ruimtelijke beelden op de kaart aangeduid.

Natuurwaarden

De ouderdom van de buitenplaatsen, de relatieve 'rust' in de inrichting en het constante beheer, naast gegevens als de ligging in gebieden van verschillende hoogte, bossen op rijkere gronden enz., maken dat buitenplaatsen vaak zeer specifieke en bijzondere natuurwaarden bezitten. Men kan daarbij denken aan stinsevegetaties en de betekenis van oudere bomen voor de fauna. Hierbij wordt allereerst uitgegaan van de beschrijving van flora-elementen. Zeldzame en/of bedreigde soorten worden in kaart gebracht. Vervolgens worden op een hoger niveau vegetaties beschreven en zo veel mogelijk geduid tegen de achtergrond van de historische ontwikkeling en het beheer. Indien mogelijk worden in de inventarisatie gegevens opgenomen over de fauna-elementen die op de buitenplaatsen voorkomen of daaraan verbonden zijn.

Fase 2

In het tweede gedeelte van de plannen wordt eerst per onderdeel, vak of afdeling een samenvatting gegeven van de verschillende voor dat speciale deel van toepassing zijnde waarden. Hierin worden bijvoorbeeld monumentale bomen en lanen expliciet genoemd.

Tegen de achtergrond van de huidige situatie en eventuele knelpunten in het beheer, wordt vervolgens meer concreet aangegeven wat nodig is om de bestaande waarden te behouden, eventueel te herstellen of verder te ontwikkelen.

Ten aanzien van monumentale bomen, oudere bomen en/of dendrologische bijzonderheden, betekent dit over het algemeen dat wordt uitgegaan van het behoud van deze elementen. Hierbij staat echter het behoud van het element zelf niet voorop, maar vooral de betekenis van dat element tegen de achtergrond van de drie aspecten historie, structuren en natuurwaarden. Door de werkwijze in de beheersplannen komt dit echter in vrijwel alle gevallen overeen.

Een en ander kan worden verduidelijkt aan de hand van een tweetal voorbeelden van uitgangspunten voor beheer: het beheer van solitaire bomen of boomgroepen en lanen.

Solitaire bomen en boomgroepen.

De betekenis van deze beplantingselementen is vaak vrij eenvoudig vast te stellen. Ze zijn bijvoorbeeld onderdeel van een aanleg in landschapsstijl met bepaalde kenmerken, ze begeleiden een bepaalde zichtas, het zijn herinneringsbomen, er heeft zich bij deze bomen een stinsevegetatie kunnen ontwikkelen, etc. Het behoud van de boom of boomgroep wordt dan ook beargumenteerd tegen de achtergrond van deze waarden. Is er sprake van eventuele bedreigingen zoals een oprukkende bosrand, dan wordt aangegeven welke ingrepen nodig zijn om de solitaire of de boomgroep vrij te stellen. Zolang er geen gevaar bestaat voor bijvoorbeeld uitbrekende takken, worden geen maatregelen genomen, maar wordt uitgegaan van de natuurlijke ontwikkeling.

De Stichting PHB loopt nooit vooruit op de verwachting dat een boom of boomgroep in de toekomst wel eens uit zou kunnen vallen. Het behoud van een bepaald bestand van bomen wordt bepaald door de eerder genoemde drie aspecten. Hierbij moet worden aangetekend dat de Stichting PHB zich niet hard maakt voor de "bevriezing" van

de huidige situatie.

Soms is het nodig om, samen met de eigenaar, de volgende stap in de toekomst te zetten. Wij doen dit echter met grote voorzichtigheid en zijn in die zin in de eerste plaats niet 'creatief'.

Bos rondom kasteel Amerongen.

foto: Damiën Driessen

Laanbomen

Lanen hebben een betekenis als elementen van een historische en ruimtelijke structuur. Oudere laanbomen zijn daarnaast soms van belang in natuurwetenschappelijk opzicht. De intrinsieke waarde van een oudere laanboom bestaat vanzelfsprekend, maar wordt in de beheersplannen van de Stichting niet als zodanig aangegeven. Met betrekking tot het beheer van lanen en laanbomen speelt vaak de vraag van het tijdstip van de verjonging. De Stichting gaat er allereerst vanuit dat een laan die nog als zodanig te herkennen is, nog steeds zijn historische betekenis bezit. In hoeverre een laan nog als zodanig te herkennen is bij een bepaald percentage uitval, is niet absoluut aan te geven. Pas als een laan niet meer herkenbaar is en hij een wezenlijk onderdeel uitmaakt van de historische en ruimtelijke structuur, zal in de beheersplannen het voorstel worden gedaan een laan te verjongen. Op welke manier dat gebeurt, totale verjonging of bijvoorbeeld inboeten, is dan afhankelijk van andere factoren. Hierbij is te denken aan de natuurwaarde van de nog resterende bomen, de situering in het terrein etc.

Als speciaal voorbeeld van lanen op historische buitenplaatsen kunnen lanen in bossen worden genoemd. Deze bossen bestonden vroeger voor een belangrijk deel uit hakhout, waardoor de vorm van de laanbomen in belangrijke mate werd bepaald: zij konden immers boven de maximale hoogte van het hakhout hun kroon vrij ontwikkelen. In het beheer van de lanen in deze (voormalige hakhout)bossen staat dan ook het behoud van deze specifieke habitus in combinatie met het bosbeeld (een gesloten opbouw) voorop.

DENDRO-LOGISCH BOOM- VERZORGING

- DENDROSAN
- SIOSAN
- SAPSTOP
- PLANTINGSSPRAY
- HØKAN
- ALGIHUM
- DENDROVORM
- DENDROMIX
- BELU
- ENKADRAIN
- BELU ROOSTER

- wondafdekmiddel
- wondbehandelingsmiddel
- wondbehandelingsmiddel
- anti-verdamping
- vlb. meststof
- komposteermiddel
- org. meststof
- diepte bemesting
- beluchtingssysteem
- lucht drain
- boomroosters

COPIJN UTRECHT
ITS B.V.

Handelsonderneming

Gageldijk 4F Postbus 9177, 3506 GD UTRECHT

Tel. 030-610808 Fax: 030-612140

GROEN | BEHEER

Het beheersbare beheersysteem voor de groensektor.

Mogelijkheden van budgetteringsover-
zichten, alternatieven, urenregistratie/
nakalkulatie, besteksverwerking etc.

Koppelbaar met digitale systemen en
GROEN-kalkulatie II.

Modulair opgebouwd en multi-user versie
beschikbaar.

Postbus 112
2770 AC Boskoop
Tel. 01727-18499

VERPLANTING

Net als bomen
hebben mensen
en bedrijven
groeiruimte nodig.

Vanuit onze
nieuwe standplaats
te Westervoort zullen
wij ons breed
gewortelde
dienstenpakket
onveranderd
handhaven en
zijn wij ook u
graag van dienst.

ADVIES EN ONDERZOEK OP HET GEBIED VAN DE BOOMVERZORGING

● ONDERZOEK, ADVISERING EN RAPPORTAGE

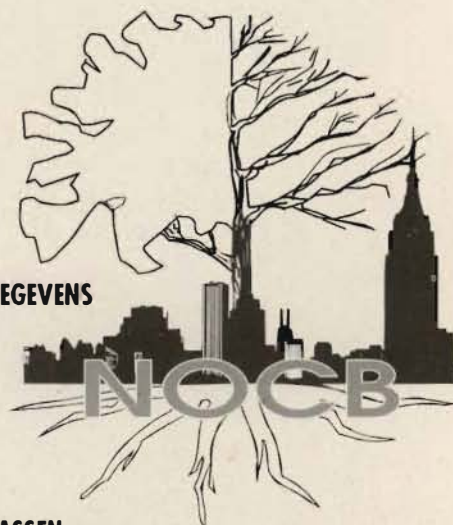
- standplaatsonderzoek
- stabiliteitsbeoordelingen
- conditie- en vitaliteitsonderzoek
- direktievoering
- enz.

● BEHEERSPLANNING EN AUTOMATISERING VAN DATAGEGEVENS

● TAXATIE EN WETGEVING

- waardebeoordelingen
- expertise
- schadetaxaties
- wetgeving

● BEËDIGD TAXATEUR VOOR BOMEN EN HOUTIGE GEWASSEN

N.O.C.B. Nederlands Onderzoek en advies Centrum voor de Boomverzorging

Postbus 168 - 6930 AD Westervoort

Telefoon 08303 - 17550

HET N.O.C.B. VOOR ONAFHANKELIJK EN PRAKTIJKGERICHT ONDERZOEK EN ADVIES

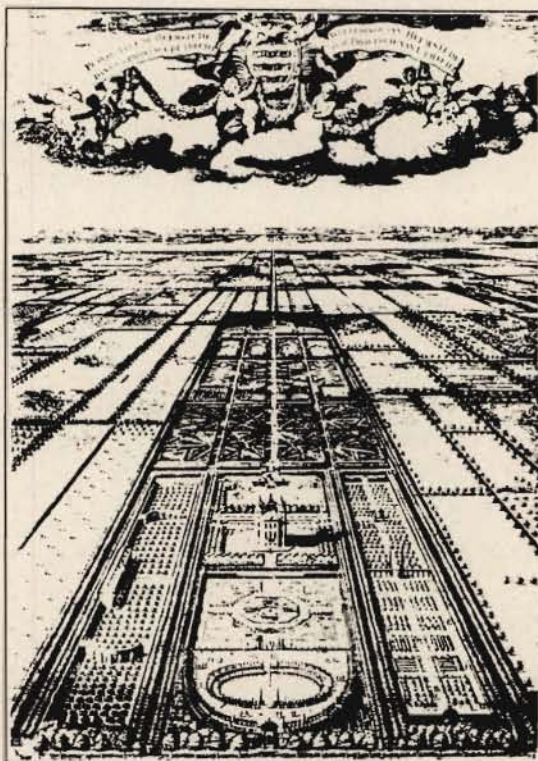
Lanen en hun historie

Willem Overmars, Frank Moens

Tegenwoordig is het planten van bomen in een strak verband langs wegen heel gebruikelijk, maar het heeft in onze geschiedenis wel even geduurd voordat dit gebruik gangbaar werd. Geïnspireerd door Italiaanse tuinarchitecten werd de laan pas in de zeventiende eeuw in ons land tot 'mode-artikel' gemaakt. Dit uitte zich het eerst op grote landgoederen, waar op z'n minst een royale toegangslaan tot het huis, geflankeerd door een bomenrij, niet mocht ontbreken. Nog meer werd er naar gestreefd het lanenstelsel ver het omringende land in te laten lopen, als uitdrukking van macht en kapitaal. Hieruit voort komt het gebruik van lanen rond de ontginningslandgoederen in het oosten van het land en in de droogmakerijen in Noord-Holland.

Honselaarsdijk stond model

De Italianen hadden wat de tuinkunst betreft een grote voorsprong op de rest van Europa. In de zestiende eeuw, het hoogtepunt van de renaissance in Italië, werden er op diverse plaatsen fraaie villa's gebouwd met daaromheen schitterende tuinen. Enkele voorbeelden hiervan zijn Villa Madama (1517) en Villa d'Este (1550) in Tivoli bij Rome. Bij Villa Montalto (1585) zien we een uitgebreid lanenstelsel met een duidelijke hoofdlaan die in het verlengde van de as van het huis loopt. Van deze tuin kan worden gezegd dat er twee stromingen in verwerkt zijn: de renaissance met een stramien van vierkanten, door een gelijkwaardig assenstelsel verbonden, in geen relatie tot het gebouw, en de barok, waarin de hoofdas centraal staat. Een bekende Italiaanse architect, Alberti, schrijft in 1452 in zijn 'De re Aedificatoria' onder andere dit: "De woningen van vorsten moeten een toegang hebben vanaf de hoofdweg en speciaal vanaf de zee of de rivieren; en een grote open ruimte, groot genoeg om de stoet van een ambassadeur, of ander groot heer, te ontvangen, of deze nu in koetsen komen, in boten of te paard." Ruim anderhalve eeuw later geeft Vincenzo Scamozzi in 'L'idea della Architettura universale' zijn visie over het laanbeeld. In de eerste plaats schrijft hij, dat de toegangswegen moeten leiden tot de belangrijkste facade van het gebouw, om er de schoonheid en voornaamheid van te benadrukken. Voor het gebouw moeten de lanen uitkomen op een weids plein. Dit is niet alleen nodig om een indruk van grootsheid te geven, maar ook om ervoor te zorgen dat ruitergezelschappen en rijtuigen kunnen komen en gaan zonder elkaar te hinderen. Zo'n plein moest de vorm hebben van een 'mezza luna', een halve maan. De wegen die naar een voornaam gebouw leidden moesten breder en ruimer zijn dan de gewone wegen, om een indruk te geven van heerlijkheid, van sier en van gemak. De wegen kunnen mooier gemaakt worden door aan één kant, of aan beide zijden, of ook wel in vier rijen, bomen te planten. Zo'n vier-rijige laan heeft dan drie wegen: een brede in het midden voor ruiters en koetsen en twee smallere aan weerszijden voor voetgangers. De Italiaanse ideeën waren in de Nederlanden bij de vorsten en geleerden welbekend. Diverse boeken van Italiaanse (tuin)architecten waren aanwe-

Dit artikel is gedeeltelijk een samenvatting van "Vorstelijke Lanen". Een artikel in voorbereiding geschreven door Willem Overmars, namens 'De Waranda': advies voor historische tuinen en parken en ontwerp van tuinen.

Tuin en park in barok aanleg rondom het buiten Heemstede (provincie Utrecht)

zig in de bibliotheek van Constantijn Huygens (omstreeks 1635) en ook de inventarislijst van de bibliotheek van Prins Maurits van 1608 maakt melding van diverse werken. We mogen dan ook aannemen dat dit gold voor de jongere halfbroer van Maurits, Frederik Hendrik (1584-1647), die in 1625 de majestueuze oprijlaan voor het paleis Honselaarsdijk liet aanleggen. Hij bracht Scamozzi's ideeën treffend tot uitdrukking in een lange, acht bomenrijen brede laan, in het verlengde van de as van het huis. De laan komt uit op een half-rond plein voor de gracht, die het huis met tuinen omgeeft. Honselaarsdijk is een vroeg voorbeeld van een monumentale laan in ons land. Later zullen er nog vele volgen met als meest bekende natuurlijk de lanen van paleis het Loo. Een variant op de enkele as is het ganzevoet-motief, een hoofdas en aan weerszijden naar het voor-

plein twee schuin naar elkaar toelopende nevenassen. In de zestiende en zeventiende eeuw komt dit beeld in Nederland nog niet voor, terwijl er in Italië bijvoorbeeld bij de al eerder genoemde Villa d'Este en Villa Montaldo lanenstelsels met deze vorm werden aangelegd. De eerste toepassing in Nederland staat op naam van Pieter Post, die omstreeks 1650 het ontwerp maakte voor de terreinen rond Oranjesael, het latere Huis ten Bosch. Dit was dus nog ruim een decennium voordat André Le Nôtre begon aan de uitwerking van de plannen, waarin hij ook de ganzevoet introduceerde, voor het uitbreiden van het park bij het paleis in Versailles van Lode-

Ontginningen op nieuw land

In de zeventiende eeuw kreeg men het droogmaken van meren goed in de vingers. Grote projecten als de Beemster, de Schermer en de Wormer vereisten een geheel nieuwe methodiek van ontginningen. Men had al vanaf de middeleeuwen ervaring opgedaan met de ontginning van kwelders en van veengebieden, zoals de cope-ontginningen tussen Utrecht en Den Haag, maar deze grootschalige projecten moesten anders worden aangepakt. Men ging meer theoretisch te werk en dit resulteerde ondermeer in het oprichten van de opleiding "Nederduytsche Mathématique" aan de universiteit

Een gravure van H. Spilman uit 1713 laat het middelpunt van het sterrebos in de Haarlemmerhout zien.

wijk XIV (omstreeks 1662). Onder Lodewijk XV en Lodewijk XVI volgen nog vele veranderingen en uitbreidingen van zowel gebouwen als park. Later zal dit park als hoogtepunt van de barok worden betiteld.

Lanen als ontsluitingswegen voor ontginning

Bij buitenplaatsen treffen we vaak tot ver buiten de eigenlijke tuinen een stelsel van lanen aan. Ook bij paleis Honselaarsdijk was dit het geval. Op een kaart uit 1631 is te zien dat achter het omgrachte deel een stelsel van loodrecht op elkaar staande lanen is aangegeven, dat het terrein in rechthoeken verdeelt. De wegen zijn beplant met bomen, de vakken daartussen werden gebruikt als weiland, boomgaard, moestuin en bos. Vanuit dit deel lopen lanen ver het achterliggende boerenland in, die als hoofdontsluitingswegen dienst doen. Het nuttige wordt zo met het aangename verenigd. Op andere landgoederen is dit patroon ook terug te vinden, bijvoorbeeld op het landgoed Schoonheeten. Op een bedrijfskaart uit 1762 staat een vers (waarschijnlijk al van eind zeventiende eeuw) dat illustreert dat lanenstelsels op ontginningen moeten worden gezien als het resultaat van natuur en kunst.

*Dit Vruchte loos velt, te laeg en ook te hoogh
Des Winters alte nat Des Soomers alte droogh
Is Binnen Twintigh Jaer door onvermijdt bollijt
Met Graaven planten Mest Soo Daenigh toebreijt
Dat Hoogtens voeden Visch laegten Schoone
Boomen*

*Dat Mensch en Ve vindt hier sijn Noodt Druft en
Vermaak*

*In 't Oogh in 't oor in reuck 't gevoelen ende smaak
Dat Lught Aert Waeter ende Vier Hier doen uijt
Gunst en pligt*

Wat oijt Natture en konst

Door haer heeft Uijtgeregt.

van Leiden in 1600 door prins Maurits.

De geleerde Simon Stevin was een van de groten uit die tijd. Zijn geschriften, die waren gestoeld op het aloude, ook in Italië gebruikte schaakbordpatroon, hebben de inrichting van de polders bepaald. Een formele stijl van een stelsel van rechtlijnige wegen, beplant met bomen, sloten en vaarten werd het landschapsbeeld van de nieuwe gronden. Deze formele stijl werd nagevolgd door de grondontginners in het oosten van het land. Grote gebieden werden doorkruist door lange rechtlijnige wegen. Ook daar ontbraken de bomen niet. Voorbeelden zijn nog duidelijk te zien in de omgeving van Vorden en Ruurlo. Een groot ontginningslandgoed dat werd aangelegd aan het eind van de zeventiende eeuw was de Slangenborg bij Doetinchem. Het park verkeert nog in zeventiende-eeuwse stijl en ook het kasteel is na die tijd vrijwel onveranderd gebleven. Het park is vrij toegankelijk.

De eeuwen daarna

Lanen zijn tot op de dag van vandaag een belangrijk instrument voor de stads- of landschapsarchitect. Hoofdstructuren van wegen worden nog steeds voorzien van een rijke boombeplanting, alleen het ontginningspatroon is enigszins aangepast. Hoewel, in de jongste Flevopolders is toch nog wat van de principes van Simon Stevin terug te vinden. Zou dit opzet zijn, of is het verkavelingspatroon zo vergroeid met onze cultuur dat we niet beter weten?

In ieder geval hebben bomen in lanen niet het eeuwige leven, waardoor er, als men de lanen in stand wil houden, weer nieuwe bomen geplant moeten worden. Eenvoudig zou het zijn als alle bomen tegelijk dood gingen. Het is echter niet zo simpel.

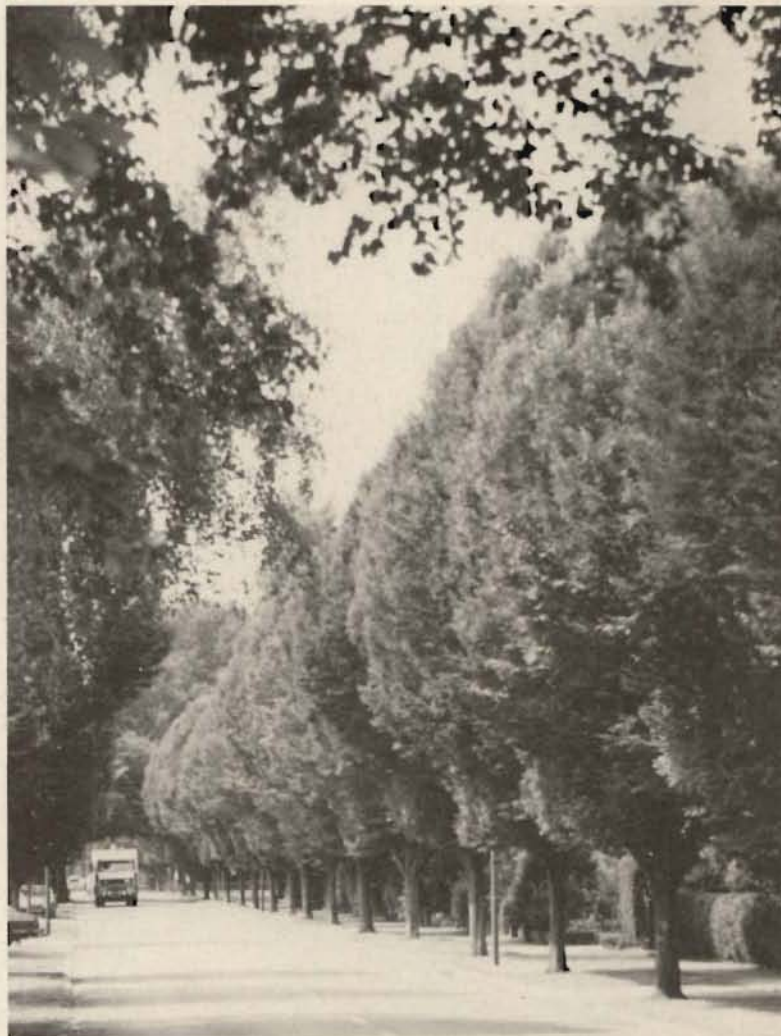
Het beheer en onderhoud van laanbeplantingen

Harry ten Have, Groenadviesburo
Schalkhaar

Beheer en onderhoud bepalen in belangrijke mate de levensduur van laanbeplantingen. Vanaf de aanplant tot het moment van vervangen moet de beplanting onderhouden/verzorgd worden om doelstellingen en functies te behalen en te behouden. De "levensloop" van laanbeplanting wordt belangrijk beïnvloed door het onderhoud in de jeugdfase. Helaas zijn er ook vele externe factoren die een negatieve invloed hebben op de functie en ontwikkeling van laanbeplantingen.

Begeleiding in de jeugdfase

De jeugdfase van een boom is de periode tussen aanplant en het moment dat de gewenste takvrije stamlengte (afgekort als gts) wordt bereikt. De gts ligt meestal tussen de 5 en 8 meter en wordt bepaald door boomsoort, omgevings- en gebruiksfactoren zoals het verkeer (vrachtauto's), bermbeheer/slootbeheer (onderhoudsmachines), gebruik van aanliggende percelen en ligging van woonhuizen en gebouwen. Per gegeven situatie moet worden beoordeeld wat de gts moet worden. De beheerder moet dan ook per object de gts bepalen of de boomverzorger moet dit ter plaatse zelf beoordelen om de begeleidings-snoei in de jeugdfase te kunnen uitvoeren. Doordat de bermen vaak smal zijn en hierdoor de onderste takken een belemmering geven bij het machinale berm- en berm-slootonderhoud is het helaas vaak noodzakelijk om ook aan de buitenzijde de gts op 5-7 m te stellen. Ook door het gebruik van grote/hoge machines op de aanliggende agrarische percelen is een opkroonhoogte van deze lengte vaak noodzakelijk. Om de gts voor de buitenzijden van een laan goed te kunnen bepalen is het voor de beheerder noodzakelijk de situatie en de belangen goed te wegen en hiervoor een beleid te formuleren (beheersplan). Doordat berm- en slootonderhoud vroeger met eenvoudige gereedschappen en machines werd uitgevoerd en het agrarisch belang in de directe omgeving van de boom of onder de kroon minder was, moet helaas in oude laanbeplanting nogal eens fors worden gesnoeid om de opkroonhoogte bij te stellen. Vanaf het aanplantmoment tot het bereiken van de gts moeten takken worden afgesnoeid. Om de snoeiwonden en de snoeihoeveelheid klein te houden, moet tot het bereiken van de gts een aantal snoei beurten worden uitgevoerd. Per snoeibeurt

mag niet meer dan ca. 20% van het kroonvolume worden weggesnoeid. De frequentie van de snoei hangt af van de groeisnelheid. Groeit een boom bijvoorbeeld 50 cm per jaar en de gts is vastgesteld op 7 m dan kan bij deze boombeplanting na ca. 14 jaar de gts worden bereikt. Verdeeld over deze periode moeten de snoei beurten worden uitgespreid. Om per snoeibeurt niet meer dan 20% te hoeven snoeien moet in dit voorbeeld om de drie à vier jaar een snoeibeurt worden uitgevoerd. Om de snoeiwonden klein te houden moeten steeds in de tijdelijke kroon, d.w.z. de kroon tussen 2 en 7 meter hoogte, de dikste takken worden afgesnoeid. Tevens moeten zuigers en dubbele toppen worden verwijderd. Omdat hier gesnoeid wordt in de tijdelijke kroon, is de vorm van de boom na de snoei van ondergeschikt belang. Bij boomsoorten met een dunne bast, bijvoorbeeld beuk, moet de stambemanteling blijven om zonnebrand te voorkomen. De bemanteling moet wel gedund worden om ook hier grote snoeiwonden en verkeershinder te voorkomen. Als de bomen de gts hebben bereikt kan de bemanteling vaak verdwijnen omdat de takken van de toekomstige kroon de beschermende functie hebben overgeno-

Foute soortkeuze en inschatting van de uiteindelijk kroonbreedte. De bomen moeten nu zeer regelmatig worden gesnoeid om het verkeer doorgang te geven

foto's : van de schrijver

Door de aanleg van een fietspad in de berm kan de vitaliteit van de bomen sterk verminderen. Dit kan tot gevolg hebben dat er wijzigingen in het snoei-beleid zullen ontstaan.

Periodiek worden deze bomen geknot om het laanbeeld te behouden. Deze "deuk" valt in de laan nauwelijks op.

men. Doordat er steeds relatief dunne takken worden gesnoeid, kan in de jeugdfase het werk veelal met handgereedschappen vanaf de grond worden uitgevoerd. Indien de jeugdfase-snoei goed en frequent wordt uitgevoerd kan veel zwaar snoeiwerk aan de blijvende kroon worden voorkomen. Een goede begeleiding in de jeugdfase kan de volgende voordelen opleveren:

- alleen kleine snoeiwonden
- minder verkeershinder
- betere planning en spreiding van de werkzaamheden

- minder emotionele reacties van het publiek
 - minder snoeiafval
 - minder onderhoudskosten (lange termijn)
 - bebording en verlichting blijven beter zichtbaar
- De takken moeten buiten de takkraag worden afgezaagd om een kleine snoeiwond te krijgen die

goed overgroeit. Ten behoeve van het vormen van barrières (afgrendelingslagen) en wondweefsel kan het beste in het groeiseizoen worden gesnoeid. Het afdekken van snoeiwonden heeft meer een esthetische dan een werkelijke functie.

Overig onderhoud in de jeugdfase

Voorkomen maaischade

Door stambeschadiging kunnen bomen structureel verzwakt worden, waardoor zij in de toekomst als eerste zullen uitvallen in een laan. Om dit te vermijden moet maaischade worden voorkomen. Dit kan eenvoudig worden bereikt door rondom de stam de vegetatie te laten staan. Een nevenvoordeel is dat deze vegetatie voor vele insecten een goede overwinteringsplaats is. De netheid van een berm is van ondergeschikt belang. Door bestekschrijvers en beheerders kan deze maatregel eenvoudig worden voorgeschreven.

Watergeven

Om een goede aaneengesloten laanbeplanting te krijgen is het belangrijk dat er wordt begonnen met goed plantmateriaal en goede plantgatvoorbereiding. De eerste jaren na aanplant kan het van levensbelang zijn om de bomen in het groeiseizoen water te geven (zie de folder Bomen & begieten).

Onderhoud in de blijvende kroon

Indien de jeugdfase-snoei goed is uitgevoerd, kan het onderhoud in de blijvende kroon beperkt blijven tot het frequent snoeien en/of uitslaan van dood hout en het snoeien van doorhangende takken. Omdat bomen voortdurend hun natuurlijke groeiwijze proberen te herstellen, zullen relatief dunne zijtakken van gesteltakken behorende tot de blijvende kroon steeds weer een belemmering vormen bij het weggebruik (vrachtwagens). Dit hangt overigens sterk af van de boomsoort. Een linde bijvoorbeeld doet dit veel sterker dan een eik.

Achterstallige snoei

Door in de jeugdfase het snoeien te beperken tot het weghalen van de onderste takken (opkronen), worden de te snoeien takken tussen de gts en de huidige opkroonhoogte steeds dikker. Het snoeiwerk in de tijdelijke kroon wordt hierdoor steeds zwaarder en de snoeiwonden groter. Voor het zaagwerk zijn hierdoor vaak hoogwerkers nodig om het werk efficiënt en ergonomisch verantwoord uit te voeren. Omdat dit snoeiwerk vaak duur is en veel verkeershinder oplevert, wordt vaak te veel in één beurt gesnoeid met de gedachte deze ingreep niet zo vaak te hoeven doen. Dit gaat ten koste van de kwaliteit en het effect van lanen en roept vaak vele negatieve reacties op bij het publiek. Door de gts in de jeugdfase goed te bepalen en door een planmatige aanpak kan dit worden voorkomen. Helaas is door wijziging van omstandigheden, bijvoorbeeld de aanleg van een fietspad, niet altijd te voorkomen dat de gts tussentijds moet worden bijgesteld.

Omdat dikke takken onder de uiteindelijke gts vaak een groot deel van het kroonvolume bepalen, is het voor een boomverzorger moeilijk na te gaan of de tak er helemaal af moet of dat de tak nu een onderdeel moet gaan vormen van de blijvende kroon. Door niet de gehele tak eraf te snoeien moeten nu vaak zijtakken worden gesnoeid of moet de tak

worden ingekort om toch de noodzakelijke doorrijhoogte te bereiken. Zolang deze dikke zijtak niet direct de doorrijhoogte belemmert, is deze methode aan te raden, in plaats van zware zijarmen volledig af te snoeien. Dat zou immers zware snoeiwonden, veel waterlotvorming en zonnebrand veroorzaken en de vorm van de blijvende kroon aantasten.

Bij achterstallige snoei moet geprobeerd worden om de achterstand in meerdere snoeibeurten op te heffen te voeren.

Wijziging van omstandigheden

Tijdens de "levensloop" van een laan worden de omstandigheden nogal eens gewijzigd. Door het

wijzigen van de omstandigheden onder, naast of boven de kroon van laanbeplantingen kan het noodzakelijk zijn om de gts bij te stellen. Voorbeelden hiervan zijn:

boven de kroon: -aanleg hoogspanningsleidingen
onder de kroon: -aanleg op- en afritten

-aanleg nieuwe fietspaden
-veranderde methode van bermonderhoud

naast de kroon: -wijziging bestemmingsplan (nieuwbouw).

Helaas is door wijzigingen van omstandigheden onder de kroon vaak zwaar snoeiwerk nodig. Per situatie zal moeten worden bekeken of dit werk in meerdere snoeibeurten kan worden uitgevoerd.

De techniek van het vervangen

Thale Roosien, hoofd Bomendienst bij Heidemij Uitvoering

Het vervangen van bomen is over het algemeen een emotioneel gebeuren waar heel wat aan vooraf gaat. De aanleiding is vaak verschillend: slechte conditie van de bomen, reconstructie, omvorming in het kader van bomenbeheer, waarbij een bepaalde soort- en leeftijdsopbouw wordt nagestreefd. Dit artikel gaat vooral om de techniek van vervangen.

De beslissing is genomen; er moet vervangen worden, nu is alleen nog de vraag hoe? Er zijn drie mogelijkheden: geheel, in gedeelten of tussenplanten. Voor welke methode ook gekozen wordt, het is altijd gewenst een groeiplaatsonderzoek in te stellen waarbij de volgende factoren van belang zijn: bodemprofielopbouw, grondwaterinvloed en de voedingstoestand van de bodem. Natuurlijk moet ook gelet worden op invloeden die op dit moment schadelijk zijn voor de bomen. Op basis van deze informatie kan in het vervangingsplan rekening gehouden worden met de boomsoortenkeuze, eventuele grondverbetering en het voorkómen van schadelijke invloeden. Op basis van de berekening van het potentieel doorwortelbaar volume kan inzicht verkregen worden in de te verwachten boomgrootte en groei.

De keuze van de wijze van vervanging hangt sterk af van het gewenste beeld en de ecologische structuur waarvan de laan deel uitmaakt.

Het in z'n geheel vellen van de laan is technisch het meest eenvoudig en goedkoopst: alle bomen in

één keer vellen, de plantplaatsen voorbereiden en opnieuw planten. Dit moet esthetisch en ecologisch wel verantwoord zijn; het is immers een forse ingreep. Indien de conditie van de bomen en met name de stabiliteit van een bomenrij te wensen overlaat, zal al gauw voor deze methode gekozen worden, zeker als de eerste bomen op bijvoorbeeld auto's vallen.

Gefaseerde verjonging en tussenplanten is over het algemeen een meer geaccepteerde methode van vervangen. Oudere bomen maken langzamerhand plaats voor jongere beplanting. Bij gefaseerde verjonging zal het aantal bomen van invloed zijn op het aantal fasen. De periode waarin men verjongt hangt af van de verwachte eindleeftijd van de laan, maar kan wel dertig jaar duren. Het in het begin ontstane leeftijdsverschil wordt op latere leeftijd visueel zeker minder.

Is het beeld van een gevarieerde laan van 30- tot 60-jarige eiken niet fraai? Een methode om verschillen in levensduur te beperken is bij aanleg de plantafstand halveren. Er worden zo teveel bomen geplant die in de volgende fase als grote bomen verplant kunnen worden. Bij voor zonnebrand-gevoelige bomen, onder andere beuk, zal rekening moeten worden gehouden met de zonnestand. De noord-westzijde is altijd de eerste fase.

De meest vergaande vorm van fasering is het tussenplanten. Het kan ook zijn dat voor deze vorm gekozen wordt omdat er geen beslissingen genomen worden. Deze methode heeft zeker beperkingen. Om tussen te kunnen planten is drie keer de plantafstand noodzakelijk. De jonge boom moet voldoende licht krijgen voor z'n ontwikkeling en bestaande bomen mogen bij het planten en eventuele grondbewerking geen schade oplopen. Gebleken is dat deze vorm van verjonging door het publiek zeer wordt gewaardeerd.

Samenvattend kan gesteld worden dat vanuit zowel de esthetische als ecologische benadering, vormen van gefaseerde vervanging de voorkeur verdienen. Ondanks dat zal, hoe belangrijk een boom ook is, hij in het stedelijk gebied voldoende stabiel moeten zijn om veilig te zijn voor de omgeving. Vervanging is een bomenbeheersaspect; wil men ook in de toekomst bomen behouden, zelfs één van de belangrijkste.

Pius Floris

BOOMVERZORGING

Baarzenstraat 17
5262 GD Vught
073 - 56 72 35

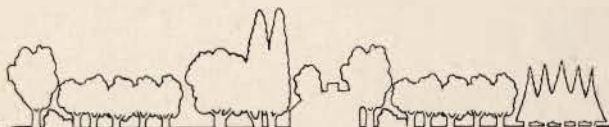
VOOR EEN FLORISSANT BOMENBESTAND

VAN JAARVELD / VAN SCHERPENZEEL

BOOMTOTAALZORG

Overeind 42, 3998 JB SCHALKWIJK
Telefoon: 03409 - 1880
Fax: 03409 - 2366

boomkwekerij hoveniersbedrijf

GROENCENTRUM TONSEL

HORLOSEWEG 10 - 12, 3845 LA HARDERWIJK

Tel.: 03417-59614

VOOR AANLEG EN ONDERHOUD VAN:

- * Plantsoenen, openbaar groen
- * Gazons en sportvelden
- * Windsingels, erfbeplantingen
- * Recreatie-terreinen
- * Bedrijfs- en industriebeplantingen
- * Wegbermen en ruwgrasterreinen

VOOR LEVERING VAN:

- * Park- en laanbomen
- * Eiken in vele soorten en variëteiten
- * Zware solitairbeplanting
- * Sierheesters, rozen
- * Coniferen en heesters
- * Bos- en haagplantsoenen

VERZORGING VAN:

- * Dunnings- en veilingswerkzaamheden
- * Houtaankoop
- * Alle voorkomende plantwerkzaamheden
- * Verzorgen en adviseren van subsidieaanvragen
- * Wildafweervoorzieningen
- * Inventarisatie/beheersplannen

MB-BOEK / MB-PROJECT

MB-BOEK/MB-PROJECT is een uitgebreid administratiepakket waarmee u op eenvoudige wijze uw projectadministratie, facturering en boekhouding verzorgt. Er is een versie voor het hoveniersbedrijf en een versie voor tuin- en landschapsarchitecten.

MB-BEHEER

MB-BEHEER is een beheerinstrument voor objecten in stedelijk en landelijk gebied: geschikt voor inventarisatie, werkplanning, nalcaculatie, simulatie, het maken van gemeentelijke begrotingen, etc. Koppeling naar CAD-programmatuur op aanvraag.

MB-CALC

MB-CALC is een programma waarmee u op zeer eenvoudige wijze begrotingen kunt maken op basis van eenheidsprijzen of op basis van IMAG-tijdnormen.

BSW-PLANT

BSW-PLANT is een muisgestuurd plantselectieprogramma. Het programma valt op door de zeer hoge selectiesnelheid. Met BSW-PLANT kunt u ook plant- en bestellijsten maken.

MEER INFORMATIE ?

Voor overheid, instellingen, hoveniers en tuin- en landschapsarchitecten ontwikkelt Bakker, Spees & Werkman maatwerk-programmatuur. Het bureau maakt analyses en definitiestudies en geeft adviezen op het gebied van organisatie en efficiëncie. Het bureau biedt ondersteuning bij het werken met vele programma's.

Wilt u meer informatie over de activiteiten van Bakker, Spees & Werkman, bel dan onderstaand nummer. Wij sturen u graag een informatiepakket of maken een afspraak voor een demonstratie.

Bakker, Spees & Werkman
adviseurs groen en automatisering

prinsengracht 76 1015 dx amsterdam
tel. 020 - 6 381489 fax. 020 - 6 384 302

De verjonging van de Twickelerlaan in Delden

Hans Gierveld, assistent rentmeester Stichting Twickel

De Twickelerlaan op het landgoed Twickel is aangelegd ter ondersteuning van de glorie van het huis en zijn bewoners. In eerste instantie had de laan een puur landschappelijke functie. Vandaag de dag heeft deze laan zowel een landschappelijke, een cultuurhistorische als een natuurwaardefunctie, drie redenen dus om de laan te behouden. Het is voor de beheerder zaak om op deze waarden te letten, om de laan ook aan komende generaties door te kunnen geven.

In de laan komen enkele open plekken voor, variërend van één boom tot ca. 150 meter. Om verder verval van de laan te voorkomen, is de Stichting Twickel bezig met een beheersplan voor de laan. Hiertoe wordt gekeken naar de waarden die de laan vervult en vervolgens worden de vitaliteit en de groeiplaats van de bomen onderzocht. Aan de hand hiervan wordt gekeken naar lokaties die voor herplant in aanmerking komen, waar en of er bomen geveld moeten worden en waar de laan door boomverzorgende maatregelen een beter toekomstperspectief kan krijgen.

Met dit pakket aan maatregelen wordt de variatie in leeftijd, het toekomstperspectief van de oude bo-

men en dus ook die van de laan, vergroot. Daardoor zal niet alleen deze generatie, maar zullen ook de komende generaties van alle waarden van deze prachtige laan kunnen genieten.

Restanten van de eens zo majestueuze laan.

foto: Mirjam Lammertink

Eikenlaan in Breukelen blijft gedeeltelijk overeind

Mirjam Lammertink

Langs de Vecht bij Breukelen staan diverse oude kasteeltjes en buitenhuizen, waaronder kasteel Oudaen. Daarachter bevindt zich een eikenlaan van circa 150 jaar. De laan maakt deel uit van een grotere singelbeplanting, die fungeert als ecologische verbindingzone. Omdat enkele bomen in de laan dood hout bevatten, lopen wandelaars en het vee naast de laan het risico een flinke tak op het hoofd te krijgen.

De eigenaar, een verzekeringsmaatschappij, wilde een flink deel van de laan verjongen, en populieren terugplanten vernieuwen. Men verwacht dat het hout nog een redelijke opbrengst zal hebben. De optie om enkele bomen te kappen en de rest te laten staan, is door de eigenaar om economische redenen verworpen. Omwonenden en de Bomenstichting protesteerden tegen de plannen, en gaven de voorkeur aan een optie om slechts enkele bomen te verwijderen.

De uitkomst van dit meningsverschil is bevredigend. Het eerste deel van de laan (met voornamelijk paardekastanjes) is voor een symbolisch bedrag aan een buurtbewoner verkocht en zal in stand worden gehouden. Het aangrenzende eerste deel van de eikenlaan blijft ook gewoon staan, een volgend deel zal nu alsnog worden gekapt. Daar staan ook de slechtere bomen. De eigenaar

laat onderzoeken waarom de bomen op die plek niet goed gedijen, alvorens er nieuwe bomen te planten. De Bomenstichting adviseerde in elk geval de onderbegroeiing te laten staan, zodat de verbindingzone behouden blijft. Het allerlaatste stuk is gepacht door de eigenaar van het vee. De bomen staan daar in drassige, met mest vervuilde bodem, en maken geen vitale indruk. Met de pachter is afgesproken dat hij maatregelen neemt om de mest op een minder schadelijke manier op te slaan.

foto: Frank Moens

Compromis over beuken Brediusweg is ongepast

Jo Beltman, hoofd afdeling Groen en Reiniging gemeente Bussum

Aldus één van de koppen van de vele kranteartikelen rond de beuken aan de Brediusweg in Bussum. Ongetwijfeld de meest geplaagde, bejubelde, besproken en omstreden bomen in Bussum gedurende de vele decennia.

Handhaven of vervangen en zo ja, hoe?

er moest een veilige fietsvoorziening komen; de bestaande bomen moesten worden gehandhaafd, tenzij velling onontkoombaar was; er moest een onderzoek worden ingesteld door een externe, onafhankelijke boomdeskundige. Op ambtelijk advies werd uit vijf externe deskundi-

Veel graafwerk voor de wegreconstructie en de aanleg van het fietspad in de wortelzone van de oude beuken heeft de bomen geen goed gedaan

foto: Frank Moens

Wat was er aan de hand? De Brediusweg is één van de belangrijkste invalswegen van Bussum en tegelijkertijd één van de inmiddels spaarzame beukenlanen in het Gooi.

Nadat een eerste plan uit de zeventiger jaren om achter de bomen een fietspad aan te leggen in de gemeentelijke archieven was verdwenen, werd de Brediusweg in 1986 weer actueel vanwege de noodzaak de riolering en het wegdek te vernieuwen. Ook moest er iets gebeuren om de verkeersveiligheid te verbeteren (aanleg fietspaden en snelheidsbelemmering). Hieruit volgde de vraag, wat te doen met de bomen en de ondergrondse leidingen.

Op dat moment stonden er aan beide kanten van de weg nog 57 ruim honderd jaar oude beuken, waarvan in de loop der jaren de groei-omstandigheden sterk verslechterd waren. Van het oorspronkelijke aantal van 90 bomen waren er in totaal 33 afgestorven, waarvan 22 tussen 1973 en 1986, voornamelijk door groeiplaatsfactoren zoals aardgasschade en droogte. Bij de opstelling van een laanbomenbeheersplan (Oranjewoud) in 1978 hadden de bomen reeds de kwalificatie 'slecht tot matig' gekregen, met een nog te verwachten levensduur van maximaal 30 jaar.

Fietspaden noodzakelijk

Ten behoeve van de opstelling van het wegreconstructieplan had de gemeenteraad o.a. de volgende randvoorwaarden meegegeven:

gen gekozen voor Heidemij Bomendienst, aangevuld met een toetsing van dit advies door de (voormalige) Dorschkamp. Daarmee was de vakbekwaamheid en zorgvuldigheid gewaarborgd. Het gezamenlijke onderzoek van Gemeentewerken en Heidemij resulteerde in 1987 in een totaal reconstructievoorstel, aangevuld met varianten en faseringen. Het voorstel voorzag in de vervanging van de oude riolering, een nieuw wegdek, nieuwe voetpaden, de aanleg van fietspaden en tussen beide laatste een groene berm met nieuwe grote bomen.

Als alternatief werd gefaseerde uitvoering voorgesteld, waarbij uiteraard ook de bomen gefaseerd vervangen zouden worden. De Heidemij en het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (de voormalige Dorschkamp) stelden voor, de oude riolering met zand vol te spuiten. Hierdoor zou de schade aan de bomen nog enigszins worden beperkt. Als dit niet zou gebeuren, dan was het verwijderen van de bomen gelijktijdig met de reconstructie de enige verantwoorde oplossing.

Geen fietspaden en geen bomen rooien

Inmiddels had het opgerichte comité 'Behoud Bomen Brediusweg' haar eigen boomdeskundige ingeschakeld, in de persoon van de heer J. Copijn. Inzet van de bewoners was, behoud van de bomen en geen fietspaden in verband met het gevaar bij de uitritten. Copijn was van mening dat de kwaliteit van de bomen nog dermate goed was, dat behoud

koste wat kost nagestreefd moest worden. In de diverse besprekingen, contacten en perspublicaties liepen de emoties soms hoog op en vlogen de beschuldigingen over en weer.

Uiteindelijk besloot de gemeenteraad in 1989, dat er geen fietspaden kwamen en dat er geen enkele boom gerooid mocht worden. De open plekken moesten worden ingeplant met nieuwe bomen. Het inplanten van de nieuwe zware beuken gebeurde door de Nationale Bomenbank. Copijn diende nu als gemeentelijk adviseur te worden ingeschakeld. Op zijn advies werd een scala aan boomtechnische voorzieningen en maatregelen ter waarde van 1,7 miljoen gulden uitgevoerd bij de nog bestaande bomen. De kosten van de eigenlijke reconstructiewerkzaamheden bedroegen 3,3 miljoen gulden.

Reeds in de beginfase van de reconstructie moesten 9 bomen worden gerooid. Voor 1992 en volgende jaren zullen er als gevolg van afsterving en gevaar voor het verkeer regelmatig beuken op de jaarlijkse rooijlijst staan.

Medio 1990 was de reconstructie afgerond en

werd het college voornamelijk door directies en besturen van het voortgezet onderwijs overladen met klachten over de zeer onveilige nieuwe weg. De bewoners klaagden over veel te hard rijden. Nog datzelfde jaar werden tussen bomen en voetpaden alsnog fietspaden aangelegd op een bed van kleikorrels. Dit keer was Oranjewoud de adviseur. Ondanks het langdurige en zorgvuldige voorbereidingsproces, de deskundige inbreng van zeer vele kanten en de extreem hoge kosten, zijn de bestaande bomen toch de dupe geworden. Evenmin is er een goede basis gelegd voor een nieuwe beukenlaan voor de komende decennia.

In elk geval is het volgende duidelijk geworden. Het noodzakelijke lange-termijn-denken van de bomenbeheerder vindt absoluut geen gehoor bij de politiek. Ditzelfde geldt voor de toegevoegde waarde, welke een laan heeft boven een straat met hier en daar bomen. Zowel bomenbeheerder als politiek willen bomen in stand houden, doch de inkleurings van deze doelstelling is zeer verschillend. Er is dus nog het nodige "zendingswerk" te doen.

Moeilijke keuzes in Gelderland

Joop Comijs, kontaktpersoon Bomenstichting

De grens tussen Velp en Rozendaal wordt gevormd door de Ringallee. Oorspronkelijk een laan met statige beuken, doch in de loop der jaren sneuvelen er vele. Tussen de overgebleven exemplaren plantte men jonge bomen. Het resultaat was een laan met bomen van verschillende leeftijden, die haar statigheid van weleer totaal had verloren.

Toen ontstond het plan, de huidige beplanting te verwijderen en de gehele laan te beplanten met wat oudere bomen van dezelfde leeftijd. Uiteraard stuitte dit plan op weerstand onder de bevolking. Ik heb toen in mijn wekelijkse natuurrubriek in de plaatselijke pers geprobeerd de mensen duidelijk te maken, dat hier moest worden gekozen tussen het behoud van enkele nog goede bomen of het scheppen van een in de toekomst mooie laan. Uiteindelijk is voor het laatste gekozen: in 1984 werden ongeveer 30 jaar oude eiken langs de gehele laan geplant. Men koos voor wat oudere bomen, om de laan al vanaf het begin meer aanzien te geven. Het planten van oudere bomen vraagt echter wel enige bijzondere zorg. Ik weet niet of die zorg destijds optimaal is geweest, maar het feit ligt er, dat de geplante bomen sinds 1984 weinig zijn gegroeid. Had men destijds jongere exemplaren geplant, dan waren deze nu waarschijnlijk al even groot geweest als de bomen die er nu staan.

Een fraai voorbeeld van hoe mooi een geheel nieuw ingeplante laan na enige tientallen jaren kan zijn, is de welbekende Middachter Allee tussen De Steeg en Ellecom. Het oudste gedeelte is nu onge-

veer 45 jaar oud en de kronen van de statige beuken aan beide zijden van de vrij brede weg raken elkaar reeds.

Ringallee
Velp/Rozendaal

foto: Marc Pluim

De computer beschermt de boom.

Technologie in dienst van de boom
een wereldwijde sponsoringstrategie van Bull.
De Stichting Arbor, opgericht door Bull,
zet zich in voor de bescherming van bomen en
bossen over de hele wereld.

**Worldwide
Information
Systems**

Bull Nederland N.V.
Hoogpoorddreef 66-68
1101 BE Amsterdam Zuidoost
020 - 565 2111

Bull

LAANBEHEER

Standpunt Bomenstichting

Wanneer is een aftakelende laan geen laan meer? Daar zal nooit iedereen het over eens zijn. Waar veel mensen het langzamerhand wel over eens zijn is, dat je geen gezonde bomen moet opofferen aan een ontwerptechnisch verhaal. Dus niet een laan volledig verjongen, alleen maar omdat hij niet gaaf meer is.

Als er andere redenen zijn, bijvoorbeeld rioleringswerkzaamheden of verkeerstechnische problemen, dan wordt de afweging moeilijker. Maar ook dan zou het behoud van gezonde bomen meer prioriteit moeten krijgen, dan nu vaak het ge-

val is. Alternatieve oplossingen waarbij de bomen gespaard kunnen blijven, zijn vaak 'duurder' maar men vergeet dan de waarde van de bomen mee te wegen.

In het algemeen is de Bomenstichting er vóór, bij aftakelende lanen goed te inventariseren, wat de levensverwachting van de bomen is en alles te sparen, wat nog meer dan 25 jaar te leven heeft (denk aan veiligheid). Verder kan door tussenplanten op plekken die daarvoor geschikt zijn, het karakter van de laan behouden blijven (zie ook misverstand nummer 4).

Fraaie dubbelrijige laanbeplanting van paardekastanje langs de Rijtuigweg in Bergen op Zoom

foto: Piet van der Gaag

Ons advies

1. Een *beleidsuitspraak*, waarin wordt gekozen voor gefaseerde verjonging op plekken, waar door aftakeling grote gaten beginnen te vallen. Gezonde bomen zullen alléén verwijderd worden, als er anders onvoldoende ruimte (licht) is voor de nieuwe bomen. Deze beleidsuitspraak moet gepubliceerd worden om te voorkomen dat omwonenden niet weten, waar ze aan toe zijn.

2. Een inventarisatie, waarbij op basis van boom- en bodemonderzoek wordt bekeken, welke bomen goed (gaaf en gezond), minder goed (beschadigd en/of slechte conditie, maar door middel van onderhoud weer goed te krijgen voor meer dan 25 jaar) en slecht (levensverwachting minder dan 25 jaar, ook na verzorging) zijn.

3. Pas na de beleidsuitspraak en de inventarisatie kan er worden gewerkt aan een beleids- en beheersplan. Maar aangezien het vaak enige tijd duurt, vóór deze plannen klaar zijn, kan het nodig zijn om *urgente maatregelen* die voortvloeien uit de inventarisatie, direkt uit te voeren. Het betreft dan de verzorging van minder goede en vooral het omzagen van slechte bomen. Deze maatregelen moeten gepaard gaan met eerlijke voorlichting.

4. In een *beleidsplan* legt de eigenaar/beheerder vast, wat hij op de lange termijn met de laan van plan is.

5. Het *beheersplan* zet het beleid tenslotte om in concrete maatregelen.

Bomendienst

heidemij

Uitvoering

Postbus 177, 7300 AD Apeldoorn

055-667722

Borren Boomverzorging

N.C.H. arb. qualified.

• Rooien • Snoeien

Aanplanten • Standplaatsverbetering

• Adviezen

Braakmansteeg 12 • 7437 PV Bathmen • Tel. 05700-13269 • Privé 05704-3329

boomverzorging lei van dinther

Grootgenhouterstraat 122, 6191 NW Beek
Telefoon 046-377186

De Halmen 10
7383 BG Voorst
Telefoon 05758 - 1588

VAN DAM
BOOMVERZORGING

SNOEIEN MET HOOGWERKER OF KLIMTECHNIEK /
BOOMCHIRURGIE/GROEI-TOORNISSEN/AFBOUW- EN
VELLING VAN BOMEN/ADVIES EN INVENTARISATIE

Meijer Groen en Recreatiebeheer

Uw bomen zijn ons waard.

Snoeien d.m.v. klimspecialisten of hoogwerker.

Velling - dunningen, wondbehandeling.

Specialist in "moeilijke gevallen".

Vrijblijvend advies en offertes.

MEIJER

Meijer Huizen, Uw adres!

Delta 142, 1273 MA Huizen, Telefoon 02152-53568

In de jaren tachtig zette Ruud Repko zich in voor het behoud van het Vondelpark. Renovatieplannen lieten op papier weinig over van het zo vermaarde park. Dat het in onze hoofdstad nog steeds niet van een leiendakje gaat wordt duidelijk in zijn bijdrage in de column.

Ruud Repko is voormalig lid van de overleggroep Nieuwendam- Zuid, kontaktpersoon voor de Bomenstichting in Amsterdam en stadsdeelraadlid Amsterdam-Noord voor de Groenen.

Het W.H. Vliegenbos; een "renovatie" Amsterdamse stijl

Inleiding

De Dienst Groenvoorzieningen van Amsterdam schijnt sinds W.O. II slechts te bestaan uit onderhoudstechnisch en ontwerptechnisch geschoold personeel. Beheer was en is, in de simpele belevingswereld van de achtereenvolgende verantwoordelijke wethouders, hetzelfde als onderhoud. Het is dan ook geen wonder dat vooral de ontwerpafdelingen in Amsterdam zich, bij gebrek aan beheertechnisch tegenspel, hebben kunnen ontwikkelen tot een soort van parasitaire organismen. Zonder de geringste veldkennis wordt daar letterlijk wat afgefröbeld. Er wordt niet ontworpen om verbeteringen tot stand te brengen. Er wordt ontworpen om de personele capaciteit van de eigen afdeling met haar ambitieuze en duur betaalde ingenieurs in stand te houden. Leugentjes om "bestwil" worden daarbij niet geschuwd. Bij het aanvaarden door de raad van Amsterdam van het geesteskind van de voormalige P.v.d.A. wethouder v.d.Vlis, "de compacte stad", is het hele groene specialisme overboord gezet en een onbelangrijk detail van de openbare ruimte geworden.

Groenvoorzieningen hebben de status van een feestartikelen-winkeltje en zorgen slechts voor de lampionnen en de slingers. Als men er op uitgekeken is wordt de zaak vernietigd en simpelweg vervangen door een ander behangetje. Daarvoor is inmiddels ook bij de onderhoudsafdelingen een reorganisatie tot stand gebracht, waarbij de leiding ook daar vaak kwam te berusten bij ontwerpers. Ook blijkt voor kaderfuncties in het groen tegen-

woordig een opleiding Weg- en Waterbouw vereist te zijn.

"Beheer" wordt overgelaten aan voorlieden die daar, evenals de leiding, vaak elke theoretische onderbouw voor missen. Duurder, want geschoold onderhoudspersoneel dreigt bovendien, in het kader van sociale vernieuwing, langzamerhand vervangen te worden door goedkope van de straat geplukte ongeschoolden. Lachende derde is de aannemerij, want werk waarbij het ambtelijk personeel of de gemeente enig risico zouden kunnen lopen, wordt steeds vaker, tegen astronomische bedragen, uitbesteed aan het meestal via de "praktijk" geschoolde personeel van een aannemer. In Amsterdam is dat in negen van de tien gevallen een uit zijn krachten gegroeid hoveniersbedrijf, dat vooral waar het vrijkomend stamhout betreft, er in slaagt

om het volledig onbruikbaar te maken, of om er voor een habbekrats mee van door te gaan. Dit wordt vergemakkelijkt doordat het ambtelijk personeel geen idee heeft hoeveel van wat, waar staat; om maar helemaal te zwijgen over hoe dik of hoe lang het is. Bovendien blijkt men geen flauwe notie te hebben van de werking of zelfs maar het bestaan van een houtmarkt.

Recreatiebos als brandhoutlevancier

In Amsterdam-Noord is in de twintiger jaren van deze eeuw, na een jarenlange strijd in de gemeenteraad van het SDAP raadslid W.H. Vliegen, een ongeveer 24 ha. groot groengebied tot stand gekomen dat toentertijd onder de naam IJbos de Amsterdammer recreatiemogelijkheden moest bieden

Groenvoorzieningen hebben de status van een feestartikelen-winkeltje en zorgen slechts voor de lampionnen en de slingers.

en uitdrukkelijk ook bedoeld was om interesse in de natuur bij de stedelijke bevolking te stimuleren. Helaas, maar ook gelukkig voor de plaatselijke bevolking, bleek in W.O. II, tijdens de hongerwinter, de grootste waarde van het bos die van grondstoffenproducent (brandhout), met als resultaat dat na W.O. II opnieuw moest worden begonnen. Een zogenaamde renovatie van het inmiddels tot W.H. Vliegenbos omgedoopte IJbos, werd in 1981 onder leiding van de toen kakelverse stadsdeelraad-Noord begonnen. Bewoners van het stadsdeel werden uitgenodigd, zitting te nemen in een overleggroep met gekwalificeerde adviesbevoegdheid. Een ambtelijk projektteam werd opgetuigd en een gespecialiseerd ingenieursbureau alsmede een ontwerp bureau werden ingehuurd.

Begin 1987 was alles uitvoeringsgereed. Er waren een nota van uitgangspunten, een programma van eisen en een definitief ontwerp door de deelraad aangenomen. Het bos werd in verband met het verkrijgen van rijkssubsidies buiten de bebouwde kom geplaatst en het Staatsbosbeheer keurde het beheerplan goed. Vastgelegd werd dat het bos als hoofddoelstelling had, een buffer te moeten zijn tussen een chemisch industrie-complex en de achterliggende woonwijken. Daarnaast werd gedacht aan houtproductie, recreatie en natuurbeheer. De eerste prioriteit was echter het inlopen van 20 jaar achterstallig onderhoud. Gezien het feit dat alle bomen van dezelfde leeftijd waren en er al zo'n 25 jaar niet gedund was, had dit geleid tot lange dunne bomen met over het algemeen genomen hoog beginnende, onderontwikkelde kronen. Dit resulteerde in een opstand waarin de individuele bomen een hoge mate van instabiliteit vertoonden en alleen dankzij hun onderlinge samenhang overeind bleven. Hoge risico's van omwaaien bij te grote ingrepen derhalve.

Niettemin was er in een aantal van de bosvakken, vooruitlopend op het beheerplan, reeds een grove dunning uitgevoerd. Hetgeen enige jaren later, mede door gerommel met de grondwaterstand (waardoor het bos in een stress-situatie verzeild raakte en herstel uitbleef), resulteerde in het gedeeltelijk omwaaien van de opstand in die vakken. Verder gebeurde er uitgezonderd de vernietiging van de aanwezige bloemrijke graslanden middels een ophoging, niets meer. De oorzaken waren van tweeërlei aard.

De eerste was, dat het door de raad goedgekeurde definitieve ontwerp uitging van respect voor de natuurlijke ontwikkelingen die in 40 jaar tijd spontaan in dit 19 ha. kleine bos op gang waren gekomen. Dit ontwerp beperkte zich derhalve tot verbeteringen op de niet met bos beplante gronden. De hoofdontwerper van het stadsdeel, die bij wijze van spreken reeds op de eerste dag van het overleg met een langs de liniaal ontworpen, volledig uitgewerkt recreatiecircuit kwam, waarbij het bos getransformeerd werd in het zoveelste truttige parkje, pikte de overlegresultaten niet en zorgde dat de plannen in een la verdwenen. Daarbij geholpen door de tweede reden: Eén van de stadsdeelwethouders bleek groot, vooral financieel,

belang te hechten aan de camping die men inmiddels in het bos had ingericht, en ook had hij behoefte aan een zo rekreatief mogelijke invulling van het gebied. Uiteraard was de officiële reden geldgebrek.

Bomen: ziek, zwak of misselijk

Vier jaar later, toen men dacht dat de zaak ver genoeg vergeten was, slaagde men er in om 2,5 miljoen gulden uit de pot stadsvernieuwing los te krijgen. De hoofdontwerper kon alsnog aan de gang. Er was echter geld teveel, maar daar was wel een mouw aan te passen. Het grootste deel van de bomen bleek ineens ziek, zwak of misselijk te zijn en diende te worden vervangen door andere soorten. Een te hoge grondwaterstand werd uitgevonden en ten behoeve daarvan moesten enorme vijverpartijen, sloten en greppels dwars door de bosvakken worden uitgegraven. Honderden bomen werden hiervoor gekapt en tientallen raakten meer dan 1/3 van hun wortelstelsel kwijt. Dit alles onder rugdekking van een nieuw nepbeheerplan, opgesteld door een particulier bureautje dat voor goed geld en nieuwe opdrachten bereid bleek om alles te verklaren wat de opdrachtgever wenste. Het eindresultaat mag er wezen: een iepenrijk essen-eikenbos met alles wat er op, er aan en er in hoort is omgevormd tot een door ruigtekruiden overwoekerde ravage; door een nieuwe, het hele bos omvattende grove dunning en verdrogingsverschijnselen, is het hele bos voor de volgende zware storm op scherp gezet. Natuurlijke verjonging wordt als onkruid uitgeroeid en de nieuw ingebracht soorten sterven bijna net zo snel als ze worden aangeplant. Tachtig jaar bodemvorming is met bulldozers in een paar maanden tijd ongedaan gemaakt. Veertig jaar natuurontwikkeling is de kop ingedrukt. Twee wetelijk beschermde diersoorten zijn uitgeroeid. De enige groeiplaats in Amsterdam en omstreken van de grote keverorchis is weggevaagd. De vogelstand is gedecimeerd. De camping is uitgebreid ten koste van het bos. Het chemische complex heeft een stuk bos mogen rooien ten behoeve van de uitbreiding van hun parkeerterrein. De Algemene Inspectie Dienst heeft tot twee maal toe proces-verbaal opgemaakt. De officier van justitie heeft een ernstige waarschuwing uitgedrukt. De rechtsopvolger van het Staatsbosbeheer heeft elke vorm van subsidiëring stopgezet. Het nepbeheerplan is afgewezen door dezelfde instantie als zijnde onvoldoende, er wordt overwogen om de buiten de bebouwde kom plaatsing ongedaan te maken. De commissieleden stadsdeelwerken van de stadsdeelraad hebben zich onsterfelijk gemaakt door hun consequente weigering om in te grijpen. En de chef van de hoofdontwerper is op non-actief gesteld.

Het esthetisch ogende ontwerpje blijkt een lege verpakking en daarmee een treffend voorbeeld van het kwalitatieve niveau van deze ontwerp-yuppen en onze design-maatschappij. Vermeldenswaard is, dat voor de bui losbarstte, de hoofdontwerper zich heeft laten overplaatsen naar een van de andere stadsdelen.

Ruud Repko

Nederlandse parken en hun geschiedenis

Maarten Ridderbos, Roelie de Weerd

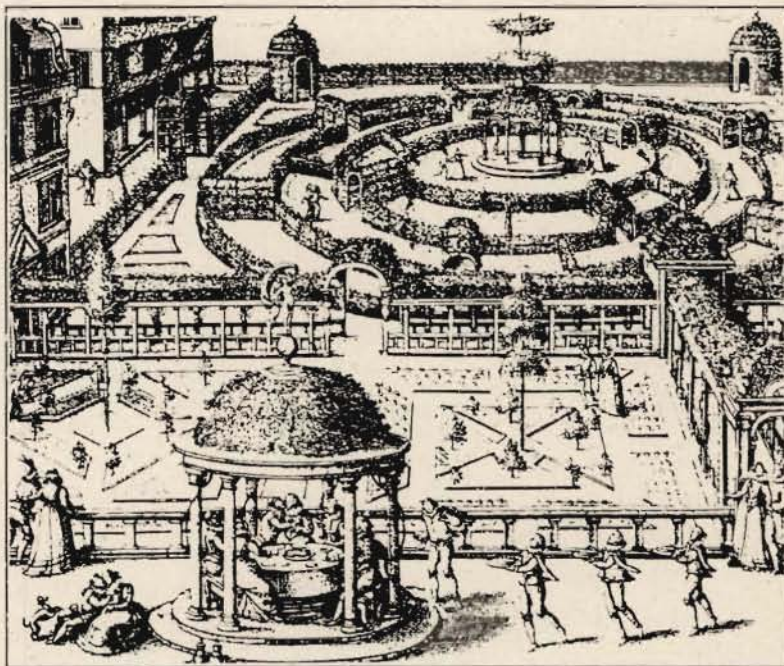
Stadsbomen en straatbeplanting zijn belangrijk voor het stedelijk groen. Daarnaast zijn ook de stadsparken van groot belang voor de groenvoorziening. In het begin van de vorige eeuw is men bewust begonnen met het aanleggen van deze parken. Dat wil niet zeggen dat er vóór deze tijd geen groenelementen in de steden voorkwamen. Maar de groenvoorzieningen die dateren van vóór de 19e eeuw, hebben een andere oorsprong dan de bewust aangelegde stadsparken. De tijdgeest is meestal bepalend voor wat mensen maken. Net als bij de bouwkunst, is bij de tuinkunst te zien uit welke periode een bepaalde tuin of park stamt. In het kort volgen hier de verschillende stijlen, geplaatst in hun historisch perspectief.

De middeleeuwen (vóór 1500)

Het leven in de middeleeuwen werd beheerst door het katholieke geloof. Buiten de steden lagen de kloosters en de kastelen. Hier werden de eerste tuinen aangelegd. Binnen de kloostermuren lagen de moes- en kruidentuinen en de boomgaarden. Binnen de kasteelmuren werd soms een kleine siertuin aangelegd, met een zodenbank, een fontein en enkele lage bomen. Kenmerkende houtsoorten uit die tijd zijn ondermeer de kweeper, mispel, karmozijnbes en zwarte moerbeï. De middeleeuwse tuin bestond meestal uit een vierkant, in vieren gedeeld door twee kruisende paden. In de eerste plaats hadden de tuinen een praktisch nut, verder was de religieuze symboliek van het plantmateriaal van belang (zie figuur). Voorbeelden van deze tuinen zijn de kloostergangtuinen in Utrecht en Ter Apel.

De renaissance (1500-1650)

Renaissance betekent letterlijk 'wedergeboorte'. Het was een reactie op de voorafgaande religieuze periode. Naast een nuts-functie kregen de tuinen ook sierfunctie. Ze kregen bovendien een meer open karakter, omdat de muren rond de kastelen en kloosters niet meer als verdedigingswerken dienst hoefden te doen. De moestuinen en boomgaarden werden buiten de grachten van het kasteel aangelegd. Het principe van deze open renaissance-tuinen werd rond 1600 in Italië en later ook in Nederland steeds vaker toegepast. Langs een as werd de ruimte symmetrisch in kleine vierkante of rechthoekige perken opgedeeld. Ze lagen binnen een haag of hek of een dunne ommuring. De onderlinge samenhang was meestal ver te zoeken. Kenmerkend voor deze tuinen zijn de houten hekwerken, de loofgangen tussen de verschillende deeltuinen, de loofpriëlen op de snijpunten van de paden, de fonteinen, de doolhoven en de sierbedden met sierplanten. Er werden meestal wintergroene boomsoorten gebruikt, zoals taxus en buxus. Dit type tuinen is te zien in Den Haag bij paleis Noordeinde (1609) en Het Buitenhof (1620), in Groningen bij het Prinsenhof (1637) en in Muiden bij het Muiderslot (1609).

Hollandse classicistische tuinaanleg (1600-1680)

In de 17e eeuw werden vooral in het graafschap Holland nieuwe tuinen aangelegd volgens de Hollandse opvattingen van de renaissance principes. Bekende ontwerpers van deze Hollandse classicistische tuinen zijn Jacob van Campen en Constantijn Huygens. De symmetrische as verdeelde de rechthoek in twee gelijke delen (zie figuur 2). Kenmerk van de Hollandse classicistische tuinen is, dat ze een ommuring hebben die dateert uit een eerdere periode. Daaromheen bevindt zich een latere ommuring of omheining van hagen of een singelbeplanting. Om het geheel ligt een gracht. Verder hebben ze sterrebossen, doolhoven, loofgangen en loofpriëlen. Ook houten hekwerken van buxus en lage loofwerken van buxus, met een sierbeplanting van tijm, anjers en kamille. Voorbeelden hiervan zijn de kasteeltuinen te Weldam en Poort Zuylestein, de Havesaathe te Warmelo en de voortuin bij huize Franckendaal.

Hollandse
renaissance-tuin

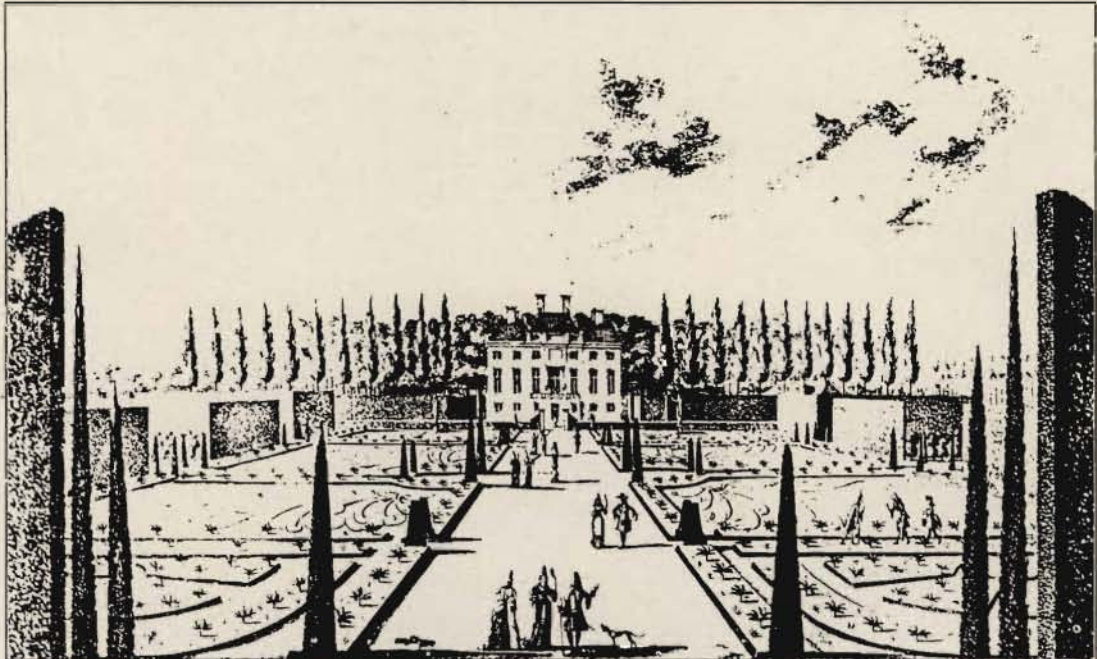
Franse classicistische tuinaanleg (1680-1750)

In deze periode hadden de vorsten alle macht naar zich toe getrokken. Ze regeerden als absolute alleenheersers. Dit centralistische denken zien we terug in de architectuur en de tuinkunst. Centrale brede lanen met vijfverterrassen en pleinen, die vooral op het hoofdgebouw zijn gericht. Verder strakke lanen, die bijeenkomen in sterpunten en

De 19e eeuw

In de 19e eeuw werd voor het eerst groen in de steden aangelegd. Dit had te maken met de stadsuitbreidingen. Daarnaast was er behoefte om de stad te verfraaien. Die verfraaiing was in eerste instantie bedoeld om storende stadsgezichten weg te werken en om een aangename omgeving te scheppen voor de welgestelde burgers. Intussen was

Clingendael in Den Haag
omstreeks 1700

ronde 'pleinen' in de bossen (zie figuur 4) en loofwerken met afwisselende beplanting van hagen en wildbossen. Ook verschijnen nu de kabinetten, slangemuren, koepels en colonnaden. Deze tuin-stijltoepassing werd ook wel 'barok' genoemd. Vanaf die tijd worden ook loofverliezende boomsoorten gebruikt, waaronder eik, iep, beuk, tamme kastanje en haagbeuk. De lanen werden vaak geschoren en gesnoeid. Hiervoor werden iep, abeel, linde en paardekastanje toegepast. Ontwerpers van deze tuinen zijn D. Marot, S. Schijnvoet en J.H. Knoop. In Nederland hebben we nog een aantal tuinen uit deze tijd. U vindt ze bij Slot Zeist (1677), Clingendael (1680), huize Doorn (1701) en Renswoude (1708).

Alle genoemde stijlen en stromingen werden tot dusver toegepast op buitenplaatsen. Veel later kregen deze buitenplaatsen een publieksfunctie, toen veel paleistuinen en koninklijke parken aan het stadsbestuur werden overgedragen of voor het publiek werden opengesteld. Dit was het geval bij het stadspark in Assen, Valkenberg in Breda en de Prinsentuin in Leeuwarden. Ze worden echter niet tot de stadsparken gerekend. Pas in de 19e eeuw is men bewust begonnen met het aanleggen van stadsparken. Er zijn nog enkele stadsparken van vóór de 19e eeuw die elementen bezitten van de genoemde stijlperiode. Dat zijn ondermeer de Maliebaan in Utrecht en het Lange Voorhout in Den Haag. In Alkmaar stamt De Hout uit 1607 en in Amsterdam werd in 1682 de Plantage aangelegd. Dit tuinencomplex voor het kweken van groente en fruit groeide uit tot een recreatieve botanische tuin met een theeschenkerij. En in Groningen liet het stadsbestuur in 1765 aan de zuidkant van de stad het Sterrebas voor het publiek aanleggen.

aan het einde van de 18e eeuw de landschapsstijl uit Engeland overgewaaid. Het was een reactie op de voorgaande stromingen. De Engelsen probeerden in de landschapstuinen het ideale landschap te creëren, zoals dat door schrijvers uit de klassieke oudheid (bijvoorbeeld Vergilius) beschreven is (zie figuur 5). Een park in de landschapsstijl is herkenbaar aan de ongesnoeide beplanting en de gesloten bosschages. Paden en water hebben een slingerend, natuurlijk verloop. Het terrein heeft hoogteverschillen met lichte glooiingen en heuveltjes. Het geheel werd opgesierd met tempeltjes, beelden, paviljoens en bruggetjes. Ook de levende have ontbrak niet: er liep zelfs vee te grazen. En om de schijn van landelijkheid zo volmaakt mogelijk weer te geven, wandelden er soms als herder of kluizenaar verklede mensen rond.

Naar dit Engelse voorbeeld begon men in Nederland met de aanleg van stadswandelingen, stadsparken en villa-parken. Ze zijn te vinden in de meeste grote steden. Voorbeelden hiervan zijn het Park aan de Maas in Rotterdam van Zocher uit 1859 en het Vondelpark in Amsterdam uit 1865, eveneens van Zocher. Verder in Amsterdam het Sarphatipark uit 1885 en het Oosterpark uit 1882, beide van L. Springer. En uit 1900 het Wilhelminapark in Utrecht van H. Copijn. Voor de laanbeplanting van deze parken kwamen alleen bomen in aanmerking met een ronde kroonvorm zoals linde, plataan, tamme kastanje, tulpeboom, eik en paardekastanje. Witachtig blad was niet gewenst. Langs de waterkanten werden wilg, els en iep toegepast. In groepen en verspreid als solitair werden exoten geplant zoals goudes, vleugelnoot, acacia, moerascypres, plataan en ginkgo.

Naast de nieuwe parken werden ook parken aan-

gelegd op de voormalige verdedigingswerken van de steden. De oude stadsmuren werden hiervoor afgebroken. Zo komt het dat veel middeleeuwse steden voorzien zijn van zogenaamde *rondwandelingen*. Buiten de voormalige bolwerken werden nieuwe bouwwerken neergezet met een openbaar karakter, zoals schouwburgen en dergelijke. Bekende voorbeelden hiervan zijn onder meer de rondwandelingen van Haarlem uit 1821 en van Utrecht uit 1829 (zie figuur 6), beide van Zocher. Van Springer zijn de rondwandelingen van Breda uit 1892 en van Deventer uit 1888.

De 20e eeuw

In het begin van onze eeuw ontstond weer een nieuw soort parken. Met name in de buurten voor welgestelden verschenen plantsoenen en beplantte pleinen, zoals het Koningsplein en het Frederik Hendrikplein in Den Haag en het Rembrandtsplein en het Valeriusplein in Amsterdam. Na 1920 deed de natuureducatie zijn intrede. Zo ontstonden instructieve plantsoenen, heemparken en imitatie-landschappen. Veel invloed had Jac. P. Thijsse, bekend van de Verkade-albums. Uit deze tijd zijn het Zuiderpark in Den Haag, het J.P. Thijssepark in Amstelveen en het Amsterdamse Bos, dat in de jaren dertig in het kader van een werkverschaffingsproject werd aangelegd. De gedachte achter deze vorm van parkvoorzieningen was om de stedeling meer in aanraking met de natuur te brengen. Na de Tweede Wereldoorlog groeide de stadsuitbreiding enorm. Onder invloed van de Scandinavische stedenbouw ontstond in alle stadsuitbreidingen hetzelfde stramien: strokenbouw, galerijflats en hoogbouw. Het gemeenschappelijke groen werd daarbij met de open bebouwing geïntegreerd. Deze toename van grootschaligheid had invloed op de aanleg van de stadsparken (zie figuur). Na de oorlog zijn er geen nieuwe stijlen ontstaan, er werd doorgeborduurd op de landschapstijl. Wel kwamen er meer sport- en spelgelegenheden in de parken.

In de jaren zeventig ontstonden de zogenaamde woonerven. De beplanting werd hierbij aangepast

en er kwam meer groen in de woonwijk. Deze periode viel samen met een toenemende belangstelling voor de zogenaamde 'ecologisch verantwoorde tuinen'. Dat wil zeggen dat de inheemse, op de groeiplaats afgestemde boom- en plantesoorten werden toegepast. De tuinen van Le Roy in Heerenveen werden destijds geïntroduceerd. Door de natuur zijn gang te laten gaan dacht men het onderhoud te kunnen verminderen.

Deze tendens heeft zich voortgezet in de jaren tachtig, die in het teken stonden van bezuiniging, met als gevolg een versoering in de openbare groenvoorziening. Door de bezuiniging is de hoeveelheid groen per hoofd van de bevolking duidelijk afgenomen. Bovendien is er een verschuiving ontstaan van het openbaar groen naar het particulier groen.

Prinsentuin in Leeuwarden werd pas later een openbaar park. De theekoepel herinnert ons nog aan de tijd van de hier buitenplaats met tuin.

foto: Luc Noordman

En hoe zullen onze parken er straks uitzien? Voor het oog ecologisch verantwoorde landschapsparken op de vuilnisbelt van onze beschaving? Als de tijdgeest bepalend is voor wat mensen maken, mag het ergste gevreesd worden.

Sarphatipark in Amsterdam, ontworpen door Leonard Springer (1885).

foto: Domien Driessen

Op zoek naar duurzame perspectieven voor stadsparkbossen

Annette Augustijn - van Buuren, IBN-DLO Wageningen

*samenvatting van een
artikel van ir. A. Augustijn -
v. Buuren in Groen 7/8
1992*

Stadsparken en -bossen maken moeilijke tijden door, zowel in als buiten ons land. Deels omdat zij veelal op een leeftijd zijn dat er problemen kunnen ontstaan, deels als gevolg van onvoldoende onderhoud. Ook het veranderde gebruik speelt hierin een rol. Er moet hoognodig wat gebeuren; maar wat en hoe? Het IBN-DLO (Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek) te Wageningen is bereid, hier hulp te bieden.

Om deze vragen te beantwoorden, is veel kennis nodig over het beheer van deze parken. Maar goed beheer is alleen mogelijk wanneer tevens voldoende kennis aanwezig is over onder andere het gebruik en de wensen van de gebruikers, alsmede over de relatie tussen gebruik en natuurontwikkeling. Er is de laatste tijd vrij veel literatuur over een en ander verschenen, maar het toepassen van al deze kennis blijkt niet eenvoudig te zijn. Soms hebben het bestuur (of degenen die in de praktijk leiding moeten geven) of de organisatiestructuur zich onvoldoende aangepast aan de nieuwe situatie, waardoor men niet komt tot een adequaat gebruik van deze kennis.

De gedachte, die onder andere vanuit het Natuurbeleidsplan van het Ministerie van L.N.V. naar voren komt, om ook het groen in de stedelijke gebieden meer vanuit een ecosysteem-visie te benaderen, vraagt van gemeenten (en uiteindelijk ook van de burgerij) een andere houding ten opzichte van de groene woonomgeving. De vraag is echter, of de huidige organisatie van het gemeentelijk apparaat een dergelijke nieuwe benadering kan realiseren.

Onze parken worden voor zeer uiteenlopende dingen gebruikt. Niet alleen voor wandelen, maar ook voor het uitlaten van honden, het trimmen en crossfietsen, en het voeren van de hertjes. Verder voor allerlei manifestaties en muziek-uitvoeringen. Maar ook voor het bouwen van dure woningen en van kantoren. Hierbij is vaak sprake van tegenstrijdige belangen: mensen, die er vaak tevergeefs rust zoeken of mensen die vanwege de vele hondepoep moeite hebben, een plekje te vinden waar ze gezellig op het gras kunnen zitten.

Vanuit een ecosysteem-benadering heeft een park nog heel andere waarden en functies, zoals de binding van CO₂ uit de lucht en als broedplaats voor dieren.

De grote vraag is, of het in de toekomst mogelijk zal zijn, een zodanig beheer te voeren dat met al deze uiteenlopende belangen rekening kan worden gehouden. Hierbij zullen twee dingen van grote betekenis zijn. Namelijk allereerst aktivering van de "politiek" om te komen tot de formulering van een visie op het gemeentelijk groen. Daarnaast zal er een ruime inspraak van de zijde van de burgerij

moeten worden gestimuleerd. In deze driehoeks-verhouding: beheerder - politiek - bevolking kan uiteraard van alles misgaan, en kunnen partijen tegen elkaar worden uitgespeeld. De pers kan hierbij een soms verrassende rol spelen. Zolang er echter plaatselijk geen gemeenschappelijke visie bestaat t.a.v. de toekomstverwachting van een stadsbos of -park, is het onmogelijk het eens te worden over de weg, waarlangs dat doel kan worden bereikt.

In Alkmaar probeert het IBN op het ogenblik een methode uit, waarmee een gemeenschappelijk idee voor de toekomst van de Alkmaarder Hout tot stand zou kunnen komen. Daartoe zijn er eerst drie verkenningen gedaan: een biologisch-technische, een ekologische en een historisch-ruimtelijke. De analyse hiervan laat verschillende mogelijkheden en beperkingen voor de toekomst zien. Daarnaast heeft er een groot aantal gesprekken plaats gehad met de bevolking en andere belanghebbenden. De uitkomsten hiervan zullen worden gekoppeld aan de analyse van bovengenoemde verkenningen. Daarna zal weer met de bevolking worden gesproken. De uiteindelijke beslissing neemt uiteraard het gemeentebestuur.

Ook in andere stadsparken zoals bijvoorbeeld in Haarlem heeft het IBN onderzoek gedaan. Het gaat hierbij vaak niet zozeer over de vraag, hoe er beheerd moet worden, maar over de totstandkoming van een draagvlak, dat een goed beheer mogelijk moet maken.

Telkens zijn er andere ingangen nodig om de vraag, waarmee de betreffende gemeente komt, te beantwoorden. Waar in Alkmaar de thema's zijn: communicatie en "technisch-biologische ondersteuning in het beheer", is dit in Haarlem: "gebruik". Andere thema's zijn: "betekenis van stadsparkbossen in de eko-infrastructuur van de stad", "instandhouding en ontwikkeling" en "honorering van funktietoekenning". Het zal duidelijk zijn dat al deze thema's sterke onderlinge relaties hebben. Integratie van de verschillende studies zal uiteindelijk moeten leiden tot algemene strategieën voor het uitvoerend en politiek beheren van stadsparkbossen.

Ambtmanstuin moet oude glorie terugkrijgen

Marjan Dat, chef afdeling Beplantingen gemeente Tiel

Sinds het begin van 1991 is de cultuurhistorisch waardevolle tuin bij het Ambtmanshuis in eigendom bij de gemeente Tiel. Deze in de negentiende-eeuwse landschapstijl ontworpen tuin, aangelegd in de periode 1830-1850, maakt deel uit van het stadhuiscomplex. Het fraaie Ambtmanshuis is inmiddels gerestaureerd en in gebruik genomen door het college van burgemeester, wethouders en secretaris. Tevens is de trouwzaal er gevestigd. Nu de tuin nog ...

Inderdaad, sinds het bewind van de vorige eigenaar is de tuin nogal verouderd en is achterstallig onderhoud ontstaan. Met name de diverse fikse stormen hebben nogal wat schade aan de bomen veroorzaakt. Daarnaast is verzuimd het uitzaaien van de esdoorns tegen te gaan, waardoor de oorspronkelijke en prachtige solitaire bomen in hun kroon bedreigd worden. In de tuin staat de grootste ruwe iep van Nederland en als zodanig is deze boom ook opgenomen in het Register van Monumentale Bomen van Nederland. Maar er staan meer bomen van de eerste grootte in de tuin, die

nog dateren van de eerste aanleg, namelijk een prachtige plataan en diverse beuken en paardekastanjes.

Het beleid van de gemeente is erop gericht, de tuin als cultuurhistorisch element te behouden en de bestaande structuur te versterken. Dat kan alleen als er een doordacht beheersplan wordt opgesteld, waarbij de kwaliteit en de overlevingskansen op korte en langere termijn moeten worden meegewogen. Bij deze oude, zeer monumentale tuin zal dat, gezien de normale levenscyclus van bomen moeten leiden tot het verjongen in twee, misschien drie fases: nu, over 20-30 jaar en over 50-60 jaar. Al in het eerste stadium moeten dan toch al bomen verwijderd worden, om ruimte te maken voor jonge bomen. Het kappen, zelfs van ziek of daadwerkelijk kaprijp geboomte, zal zowel voor de uitvoerder als voor de toeschouwer altijd omstreden blijven. Allereerst moeten gemeente (opdrachtgever) en burger (toeschouwer) elkaar vertrouwen dat beide partijen de tuin voor de toekomst willen behouden. De tuin wordt nu op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst en daarna zal er spoedig een begin met de verjonging worden gemaakt. Het doel is, de tuin in zijn oude glorie te herstellen.

Geen ingrijpende verjonging voor het Oranjepark

Jan Couenberg, kontaktpersoon voor de Bomenstichting

Het Oranjepark in Apeldoorn is een park dat in de vorige eeuw is ontworpen en aangelegd door de architect Hoogerweg (1799-1881) uit Zutphen. In dit park staat een flink aantal bomen met de leeftijd van 100 jaar of ouder. Het park wordt intensief "gebruikt" door de bewoners van Apeldoorn. Dit levert slijtage op, hetgeen na verloop van tijd renovatie noodzakelijke maakte. Ook in dit park hebben bomen niet het eeuwige leven en van tijd tot tijd sneuvelt er een aantal. In 1989 trad de Dienst Stads- en Dorpsgroen met een ingrijpend beheersplan naar buiten. Het plan was gebaseerd op het streven het park aan te passen volgens het oorspronkelijke ontwerp van de architect. Dit betekende dat een niet gering aantal bomen binnen een bepaald tijdsbestek het veld zou moeten ruimen. Op het plan kwam forse kritiek van de actiegroepen "Spuiten kan niet meer" en "Behoud de Beuk", die bij de inspraak waren betrokken. Ook de Bomenstichting werd om haar mening gevraagd.

Met instemming van alle aanwezigen, tijdens de presentatie van het beheersplan op 23 oktober 1989 op de Stadszolder, werd in klein comité het overleg voortgezet. In dit permanente overleg zitten vertegenwoordigers van de Dienst Stads- en Dorpsgroen enerzijds en van de genoemde actiegroepen alsmede de Bomenstichting anderzijds. Het overleg heeft ertoe geleid dat er nu een jaarlijkse rondgang door het park wordt gehouden.

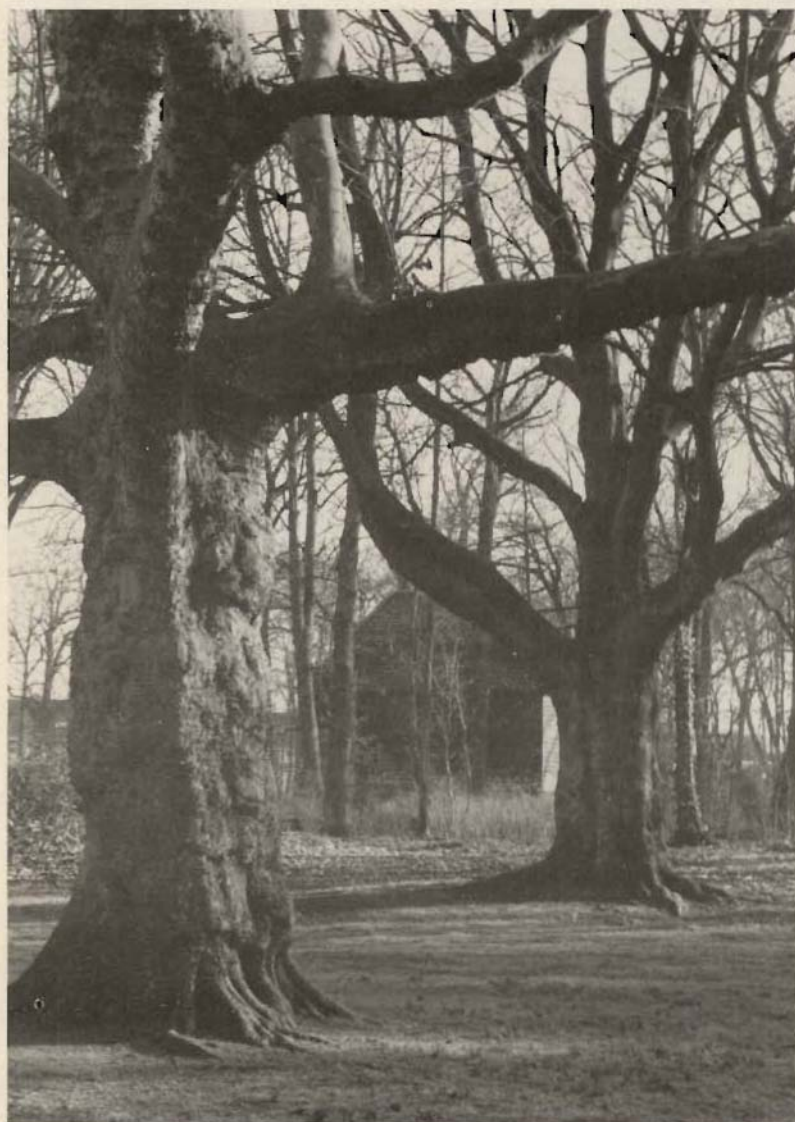
Tijdens deze rondgang zal een ambtenaar van de Dienst Stads- en Dorpsgroen de tussentijdse bevindingen toelichten, waarna tot besluitvorming wordt overgegaan. Dit behelst het verwijderen, c.q. vervangen van bepaalde bomen en het nieuw planten van bomen op andere plaatsen in het park. Men streeft er naar om het oorspronkelijke ontwerp in grote lijnen te volgen. Het overleg leidt nu tot een zeer geleidelijke aanpak, die zich over vele jaren uitstrekt. De noodzakelijke verjonging die hiermee gepaard gaat, zorgt in de loop der jaren voor een meer gevarieerde leeftijdsopbouw

Ruim honderd jaar oud is het Oranjepark in Apeldoorn

Alkmaarder Hout, beheer tussen beleven en beschermen

Theo Mensch, hoofd Plantsoenen gemeente Alkmaar

Al jaren vormt de Alkmaarder Hout een belangrijk onderwerp van discussie in het gemeentelijk groenbeleid. Als het oudste en meest bekende stadspark van Alkmaar heeft het zich een aparte plaats verworven in het hart van menig Alkmaarder. Met een waardevolle vegetatie, veel oud geboomte, enkele monumentale lanen en de unieke ligging tegen het stadscentrum aan, is het een sfeervol wandelgebied. De Hout kent echter ook een aantal bedreigingen. Drukke verkeersaders die het gebied begrenzen en doorsnijden geven het een versnipperd karakter en zorgen voor een grote verkeersbelasting.

Verdichting van de stad

De steeds voortschrijdende stedelijke verdichting en de veelheid van functies in en rondom het gebied, vereisen een duidelijk beleid en daarmee ook de nodige politiek-bestuurlijke moed om de belangen van de Hout veilig te stellen. De bewoners zijn zuinig op de Hout en ervaren beheersmaatregelen (die er juist voor moeten zorgen dat de Hout in

stand blijft), al gauw als een bedreiging. Weliswaar werd in 1985 met de vaststelling van het bestemmingsplan **Westerhoutkwartier** de instandhouding als waardevol groengebied veilig gesteld; uit het oogpunt van natuurbehoud vormt dat geen garantie.

Bovengenoemde factoren en de toestand waarin de Hout verkeerde, hebben ertoe geleid dat enkele jaren geleden een nieuwe richting is gekozen voor de ontwikkeling van beleid en beheer. Een koers waarin een sterke bestuurlijke betrokkenheid, een juist beheer afgestemd op de mogelijkheden van het gebied en een goede communicatie met het publiek centraal staan. Tot dan toe werd, vanwege de betrokkenheid van het publiek, een uiterst voorzichtig beheer gevoerd waarin voor ingrijpende dunningen vrijwel geen plaats was. De remmende werking hiervan op een effectief beheer laat zich raden.

Toen enkele stormen slachtoffers veroorzaakten in het oude beukenbestand en er mogelijkheden ontstonden voor het verjongen van enkele aangrenzende bosvakken, werden de plannen daartoe bestuurlijk goedgekeurd. Ze leden echter schipbreuk bij de bewoners door onvoldoende communicatie, versterkt door een onjuiste voorlichting in de pers. Een plan-ondersteunend advies van de Bomenstichting mocht niet meer baten. De vertrouwensbreuk tussen het publiek en de gemeentelijke bestuurders en beheerders was daarmee een feit en een nieuw te volgen koers dus noodzakelijk.

Vanuit deze probleemsituatie is gezocht naar mogelijkheden om een zo breed mogelijke basis te geven aan de beleidsontwikkeling voor een goed beheer. Een krachtige bestuurlijke aanpak, deskundig beheer en een breed maatschappelijk draagvlak dienden daarin elk hun eigen plaats te hebben.

Hiertoe zijn in de loop van 1990 de eerste contacten gelegd met het onderzoeksinstituut 'de Dorschkamp', hetgeen er uiteindelijk toe heeft geleid dat is aangesloten bij het onderzoeksproject betreffende de instandhouding van oude stadsparkbossen.

Functies verkennen en meningen peilen

- Voor Alkmaar staat hierin een drietal verkenningen centraal:
- een historisch-ruimtelijke, een biologisch-technische en
- een ecologische verkenning.

Doel is inzicht te verkrijgen in de stedelijk-recreatieve functie; de betekenis als kerngebied in de ecologische structuur van de stad; de verkeersfunctie en de invloeden daarvan op het groengebied en de uitgangspunten voor een beheer dat gericht is op duurzame instandhouding.

Naast de resultaten van dit onderzoek is het van groot belang de meningen van gebruikers en belanghebbenden te kennen, alvorens oplossingsrichtingen aan te geven. Een groot aantal bewoners- en belangengroeperingen is daartoe geïnterviewd. De hieruit verkregen informatie is,

samen met de onderzoeksresultaten, verwerkt in een eindconcept. Na terugkoppeling op het bestuur zal dat de basis vormen voor het plan waarmee de inspraak zal worden ingegaan.

Het stadsbestuur staat voor de taak om vooral op het gebied van de ruimtelijke inrichting en het verkeer duidelijke keuzen te maken, als men de duurzame instandhouding van de Hout serieus wil nemen en schadelijke invloeden van activiteiten in de aangrenzende gebieden wil vermijden. Daarnaast zullen ingrijpende beheersmaatregelen nodig zijn waarvan, in een meerjarig plan, de financiële gevolgen worden aangegeven. Een gedegen communicatieplan tenslotte, ter begeleiding van deze activiteiten, is randvoorwaarde nummer één van de gehele operatie. In communicatief opzicht zal ook het inmiddels opgebouwde netwerk van contacten met diverse belangengroeperingen blijvend aandacht vragen. Alleen dan kan er werkelijk sprake zijn van een vertrouwensrelatie. De informatie die uit de gehouden interviews is verkregen is daarover hoopgevend.

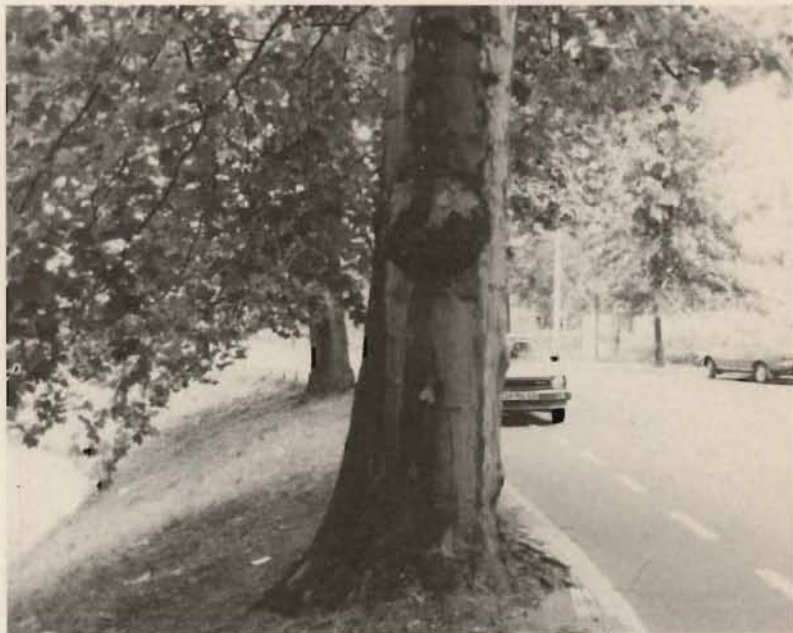
Ondanks de diversiteit in de belangen die de geïnterviewde groeperingen vertegenwoordigen of nastreven, is er een zekere uniformiteit in de antwoorden waar te nemen. De hang naar het herstel van oude waarden en functies in de Hout leeft bij velen. De Hout is er duidelijk voor de Alkmaarders, als natuur- en wandelgebied, als lustoord, maar ook als trefpunt voor sociale en culturele activiteiten. De herontdekking van de muziektuin door de inmiddels opgerichte Stichting Cultuurpark De Hout betekent reeds een kunstzinnige opleving van de sfeervolle, verstilde tuin met de uit het begin van deze eeuw daterende muzieknis. Het samengaan van cultuur en natuur kreeg inmiddels gestalte in de vorm van enkele goed bezochte kunstmanifestaties. Het feit dat een meerderheid van de gebruikers de Alkmaarder Hout ziet als de plaats bij uitstek voor het beleven van het "warme zondagmiddaggevoel", wekt verwachtingen voor een begripvolle houding van de bevolking als duidelijk wordt dat een toekomstgericht beheer niet gevoelloos meer kan zijn.

Singel-beheersplan Utrecht

Bert Maes, Ecologisch Adviesburo Maes

Even voor 1830 zijn in Utrecht de middeleeuwse stadswallen en bolwerken geslecht rondom de toenmalige stad, thans het oude stadscentrum. De tuinarchitect J.D. Zocher jr. kreeg de opdracht om een plantsoen te ontwerpen in landschappelijke stijl. In 1829 was het ontwerp gereed; in 1834 werd aangevangen met de oostzijde, en in 1841 met de westzijde. Het resultaat was een bijna volledige groene 'wandeling' rondom de stad met overal verrassende doorkijkjes en onverwachte elementen. Een groot aantal bomen, naar schatting zo'n 300, is uit de aanlegperiode bewaard gebleven, waaronder Hollandse linde, Hollandse iep, Ruwe iep, Moerascypres, Moseik, Beuk, Zomereik, Haagbeuk, Gewone plataan, Oosterse plataan, Taxus, Zwarte den en Paardekastanje. Ofschoon in grote lijnen het beeld van de Singels bewaard is gebleven, is er in de loop der tijd toch een aantal zaken veranderd. Dat betreft details in de aanleg, latere toevoegingen en wijzigingen in het gebruik. Het grootste gedeelte valt onder het Beschermd Stadsgezicht en staat op de Rijksmonumentenlijst.

Een belangrijk verschil in de beeldvorming is, dat de Singels vroeger aan de rand van de stad lagen en er zich nu juist middenin bevinden. Door de toename van het verkeer ligt er rondom de groengordel een doorlopende geasfalteerde weg, vaak tot aan de boomvoeten. Ook heeft het groeimilieu ingeboet door bodemvergravingen ten behoeve van kabels en leidingen en vooral enorme buizenstelsels voor de stadsverwarming, die in de lengterichting dwars door de wortelzones liggen.

Ondanks allerlei aantastingen en veranderingen kunnen de Utrechtse Singels tot de fraaiste en uitgebreidste gerekend worden in ons land. Vele bomen zijn inmiddels tot ware reuzen uitgegroeid, waarmee ook de ecologische betekenis is toegenomen als broed- en schuilgelegenheid voor ondermeer boombewonende vogels en vleermuizen. In 1985 kwam de Gemeentelijke dienst Openlucht-recreatie en Groenvoorziening met een concept-beheersplan, opgesteld door D. Werner, L. Koops

Deze bomen aan de Maliesingel staan tot aan de stamvoet in het asfalt. Het beheersplan geeft hiervoor geen oplossing

foto: Bert Maes

en G. van Berghem, dat aan de bevolking en aan de gemeenteraad is voorgelegd. Inmiddels is het definitieve ontwerp door de gemeenteraad goedgekeurd en in uitvoering. Het conceptbeheersplan gaat uit van enkele veronderstellingen:

- De Singel is verouderd, het aftakelingsproces is begonnen. Binnen afzienbare tijd zal het oudere bomenbestand uitvallen. Het bomenbestand heeft een onevenwichtige leeftijdsopbouw.
- Het ontwerp van Zocher is verwaterd. Het eertijds contrastrijke park is een homogeen parkbos geworden. Door demping van een deel van de stadsbuitengracht en verkeersvoorzieningen is in de loop der tijd verbrokkeling opgetreden.
- Bepaalde aanplantingen in deze eeuw passen niet bij het monumentale karakter van het plantsoen, zoals allerlei bloesembomen.

Met name het plan om de monumentale bomen uit de Zochertijd te kappen, zij het in fasen, ontlokte terecht veel kritiek en verontwaardiging bij het publiek. De meeste soorten kunnen veel ouder worden dan verondersteld in het beheersplan. De vrees dat de bomen snel af zullen takelen is ongegrond. Integendeel, veel bomen zullen in de komende eeuwen aan belevingswaarde winnen. De kwestie van een onevenwichtige leeftijdsopbouw

*Tot woudreuzen
uitgegroeide beuken aan
de Catharijne singel. De
bomen dateren uit ca. 1840*

foto: Bert Maes

is tamelijk theoretisch. Parken die op één bepaald moment werden aangelegd, vrijwel alle parken in ons land dus, hebben grote aantallen bomen die uit één bepaalde periode stammen. Overigens is het bij de Singels zo, dat er in de loop der tijd vele

nieuwe bomen zijn aangeplant, waarmee er in feite al in ruime mate verjonging heeft plaats gevonden.

De visie op bestaande bomen van de Singels doet denken aan de situatie in de tijd van Zocher zelf. Zocher had bijzonder weinig respect voor de bestaande elementen en bomen, die destijds op en langs de stadswallen stonden. Bomen van voor 1834, die nu een grote bezienswaardigheid zouden zijn, zijn er niet meer te vinden!

Ten aanzien van het ontwerp van de Zochers valt op dat tot op heden door de gemeente geen gedegen onderzoek naar het oorspronkelijke ontwerp, de uitvoering daarvan en wat daar op dit moment van over is, heeft plaats gevonden. De ontwerpers van het beheersplan hebben volstaan met het hanteren van globale kenmerken van de landschapsstijl, zonder uit te gaan van de werkelijke ontwerpqualiteiten die het Zocherplantsoen bezit. Zo kon het gebeuren dat karakteristieke bestaande boomgroepen van linde en eik en lijnvormige elementen met plataan in het plan weggedacht waren en op andere plaatsen weer aangebracht. Ofschoon deze ideeën deels zijn verlaten, is er in de uitvoering bijvoorbeeld toch nog een wandelpad dwars door een van de oudste en mooiste plataangroepen getrokken!

Vanwege het recreatieve gebruik is het padenstelsel vernieuwd met een op asfalt gelijkend, maar wel luchtig, grijs materiaal, dat de ontwerpers goed bij het Singelbeeld vinden passen. De uitvoering van de verbetering van de wandelpaden, uitbesteed aan een aannemer, bleek veel grofschaliger uit te vallen dan binnen het bestek de bedoeling was. De boomwortels vlogen bij de uitvoering van de graafwerkzaamheden letterlijk in het rond vanwege de veel te diepe sleuven voor de paden en berandingen.

Naast kritiek en waardering die rond het beheersplan geuit kunnen worden, dient hier de relatie met andere gemeentelijke afdelingen genoemd te worden, met name Verkeer en Stadsvernieuwing. In feite zijn de belangrijkste problemen en bedreigingen van de Utrechtse Singels geen zaken als veroudering en verloederings van het ontwerp, hoe zinvol het ook is daar een visie op te ontwikkelen. Belangrijker zijn problemen die direkt het groeimilieu van de bomen bedreigen zoals de asfaltering tot op de stamvoeten en de vele graafwerkzaamheden, met name die van de stadsverwarming. Singelplantsoen wordt het park beschouwd als een soort braakliggend terrein waar bouwketen kunnen staan, bouwmaterialen kunnen worden opgeslagen, afval gedumpt en auto's geparkeerd. Er is dan ook geen enkel tijdstip in het jaar waarop niet ergens een stukje Singel voor oneigenlijke doeleinden in gebruik is. Een verbetering van de coördinatie tussen de gemeentelijke diensten zou op z'n plaats zijn. Tot nu toe zijn er geen verantwoordelijke wethouders te interesseren voor dit probleem. Ze vinden het maar gezet en te detaillistisch.

De Utrechtse Singels, zoals gezegd, kunnen gerekend worden tot de mooiste die er op dit gebied in ons land bewaard zijn gebleven. Dankzij of ondanks beheersplannen zal het de moeite waard blijven om alleen dáár al voor de stad Utrecht met een bezoek te vereren.

PARKBEHEER

Standpunt Bomenstichting

Uit alle andere artikelen in dit themanummer wordt wel duidelijk, dat oude stadsparken wel eens toe zijn aan een "afstofbeurt". Van het oude ontwerp zijn alleen nog de oude bomen over en verder zijn er lukraak paden en bomen bijgekomen. De groei-omstandigheden zijn bovendien vaak achteruit gegaan door intensief gebruik en soms misbruik (bijvoorbeeld voor parkeren en ondergrondse voorzieningen).

Er moet wat gebeuren, dat is duidelijk. Een rigoureuze verjonging? Snel herstel van het oude ontwerp? Dan krijgt de beheerder niet alleen ruzie met de omwonenden, maar ook met ons! De Bomenstichting is er tegen als waardevolle, gezonde bomen worden omgezaagd omdat ze oud zijn (en dus wel eens dood zouden kunnen gaan) of omdat ze niet in het ontwerp passen.

Wilhelminapark in Utrecht

foto: Frank Moens

Ons advies

1. Een *beleidsuitspraak* die vastlegt, dat gezonde bomen alleen zullen worden omgezaagd of verplant als ze een andere, meer waardevolle boom in zijn ontwikkeling belemmeren (dat is vooral het geval als jonge bomen een oude solitair "wegdrukken"). Ver kan worden vastgelegd, dat alleen gevaarlijke bomen en bomen met een levensverwachting van minder dan 25 jaar zullen worden verwijderd op grond van rapportage door een boomdeskundige. Deze beleidsuitspraak kan, als hij wordt gepubliceerd, duidelijkheid verschaffen aan omwonenden en andere geïnteresseerden.

2. Een *inventarisatie* die ook op kaart vastlegt, welke bomen er staan en wat hun levensverwachting is. Een boomverzorgingsdeskundige kan aangeven welke bomen weg moeten, om gezondheidsredenen of omdat ze een andere boom duidelijk dwarszitten. Verder kan hij meteen bekijken welke bomen boven- of ondergronds verzorging nodig hebben.

3. Omdat het maken van een beleidsplan en een beheersplan vaak wel enige tijd in beslag kan nemen, is het nuttig om een aantal *urgente maatregelen* (in de sfeer van vrijstellen en verzorgen) direkt uit te voeren. Ook hier is goede, eerlijke voorlichting van groot belang.

4. Tegelijkertijd zal in een *beleidsnotitie* moeten worden aangegeven, wat de beheerder op de lange termijn met het park van plan is: terug naar het oude ontwerp of een andere ontwikkeling. Als wordt gekozen voor herstel van het oude ontwerp dan moet daarin het voorbehoud worden gemaakt, dat gezonde bomen niet aan dat herstel worden opgeofferd. Er wordt dan gekozen voor een zeer geleidelijk herstel, dat tientallen jaren in beslag kan nemen.

5. Het beleid wordt tenslotte vertaald in een *beheersplan* voor een periode van tien of twintig jaar, waarin de concrete maatregelen staan aangegeven: bomen verzorgen, verplanten, omzagen, beschermende maatregelen.

ton van den oever bv

boomkwekerijen

Bomen

gangbare sortiment uit de volle grond
 nieuwe introducties
 cultuurvariëteiten op eigen wortel!
 Ton-Bomen

Levering door hele land:

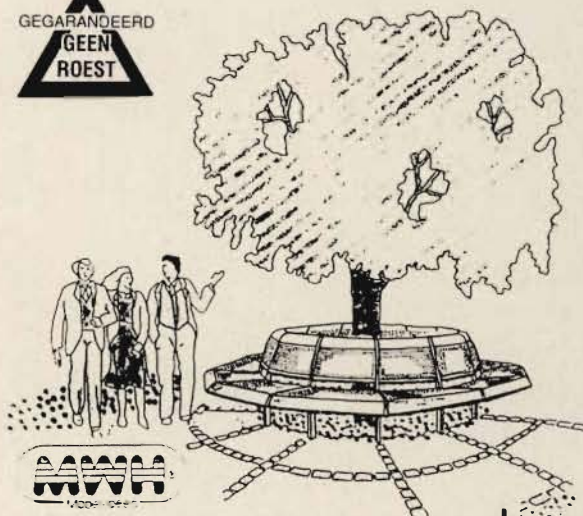
bomen
 bosplantsoen
 heesters
 coniferen
 rozen
 vaste planten

Rijksweg 13, 5076 PB Haaren (NB.)
 tel. 04117 - 1771/1535
 telefax 04117 - 1585

Europaweg 18-20, 7742 PN Coevorden
 tel. 05240 - 17280
 telefax 05240 - 16099

Voor PARK- CITY- en PROJECT-
 meubilering de degelijkste en
 meest uitgebreide systemen.

VRAAG DE GROTE KLEURENCATALOGUS.

inter-design

id—

postbus 217 6800 AE arnhem nederland
 telefoon 085-43 59 07 telefax 01720-21120

DE VOORKEUR VAN DE VAKMAN, OOK VOOR U!

Husqvarna
 bladblazer 140 B

Ruggedragen bladblazer met grote capaciteit. De ideale
 bladblazer voor het professionele werk. Blad, gras, papier,
 vuil en zelfs sneeuw wordt moeiteloos weggeblazen.
 Met 2-takt motor en professioneel
 draagstel.

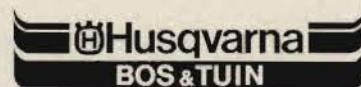
* Lichtsnelheid 400 km/u
 * Gewicht 8,8 kg

nu aantrekkelijk
 geprijsd!

WIN EEN MINI-CRUISE VAN ZWEDEN NAAR FINLAND

Maak bovendien kans op een fantastische, geheel
 verzorgde mini-cruise voor 2 personen van Zweden
 naar Finland v.v. met één van de luxueuze schepen
 van Silja Line. De reis is geheel compleet inclusief
 vliegticket Amsterdam-Stockholm, overnachtingen
 aan boord en in hotels etc.

Uw Husqvarna Bos & Tuin dealer weet er alles van!

boomverplanting, verzorging, velling
 onderzoek en advies
 groeiplaatsverbetering

boomkokers
 klim- en verankeringsmaterialen
 inventarisatie en beheersplannen

Dichter bij Bomen

Een groot aantal Nederlandse dichters, waaronder M. Vasalis en Jan van Nijlen, leverde een bijdrage voor deze bijzondere dichtbundel. Mieke Vis-Hamel bracht de gedichten bijeen. De etsen werden gemaakt door Philip Wiesman en Paulien Wittenrood. Voor bomenliefhebbers is dit een ideaal kado!

1980, 32 pagina's, gebonden, 3e druk
Speciale donateursprijs
f 16,50

Werken in Bomen

Wie niet met een hoogwerker de boom in gaat, moet uitstekend kunnen klimmen. Over klimtechnieken, materialen, knopen en veiligheid gaat dit praktische boekje door Leen Hoogstad. Verplichte lesstof bij het vak 'klim- en werktechnieken' op de Praktijkschool in Arnhem. Onmisbaar voor elke boomverzorger.

1992, 68 pagina's, gebonden
f 23,-

Devobo TOTAAL

Advies en Aannemersbedrijf
bosbouw en groensector. Rondhouthandel.

Jan Steenstraat 12, 7412 TC Deventer, Tel. 05700 - 10909, Autotel. 06-52108147

Lid van:
Kring
Praktiserende Boomverzorgers

Zo'n boom laat je toch niet vallen?

De Bomenstichting moet steeds harder vechten om bomen te kunnen behouden. Steeds vaker wordt er door mensen een beroep op ons gedaan. Een grotere achterban en meer financiële middelen zijn onontbeerlijk als we bomen willen redden. Steun ons. Wordt óók donateur van de Bomenstichting!

Ja, ik doe mee.

- ☐ Ik word donateur en betaal minimaal f 35,- per jaar
- ☐ Ik word 65+ donateur en betaal minimaal f 25,- per jaar

Naam: Voorl.: Geb. jaar 19

Adres:

Postcode: Woonplaats:

Als donateur ontvangt u 6 keer per jaar Bomennieuws en 3 nieuwe afleveringen van de folderserie Bomen & ... Bovendien kunt u 2 keer per jaar deelnemen aan een donateursexcursie.

Deze bon kopiëren of uitknippen en in een geopende, ongefrankeerde envelop sturen naar:
Bomenstichting, Antwoordnummer 9013, 3500 ZA UTRECHT. Bedankt!

Op zoek naar een aardig kado?

Wij hebben onze boekencollectie dit jaar flink uitgebreid met leuke boeken voor kinderen en volwassenen. Kijk maar eens in de speciale bijlage van dit Bomennieuws.

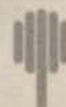
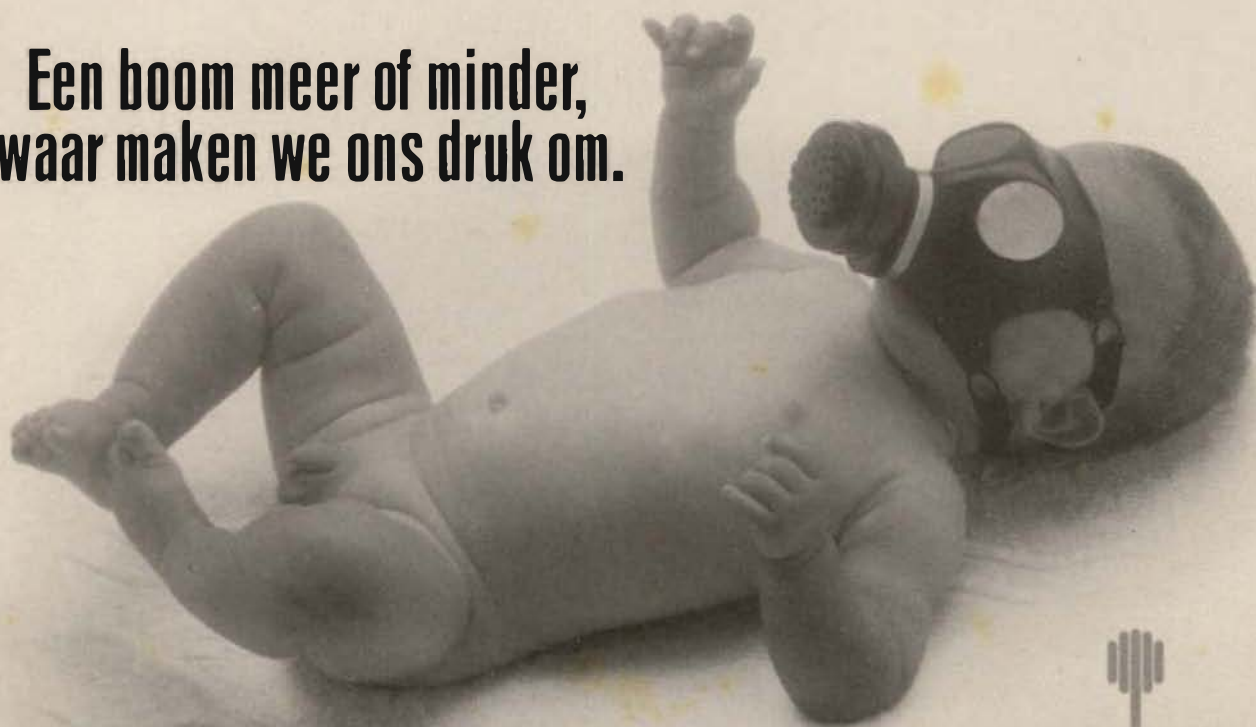
U doet er de echte bomenliefhebber een groot plezier mee!

Voor de complete collectie (met ondermeer veel vakliteratuur) kunt u telefonisch een Uitgavenprijslijst opvragen: tel. 030-340 778.

De opbrengst van de boeken- en folderverkoop komt ten goede aan de Bomenstichting.

Van harte aanbevolen!

**Een boom meer of minder,
waar maken we ons druk om.**

bomenstichting

030-340778